

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Bc. Daniel Bejbl

**Branná povinnost v právním řádu České
republiky**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jan Kudrna Ph.D.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 9. října 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 125 674 znaků včetně mezer.

Bc. Daniel Bejbl

V Praze dne 9. října 2021

Poděkování

Tímto děkuji panu doc. JUDr. Janu Kudrnovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, metodickou pomoc, vstřícný a ochotný přístup, a cenné rady a poznatky při zpracování této práce. Dále bych zde chtěl poděkovat své přítelkyni a rodině za obrovskou podporu a pochopení při studiu a přípravě na zkoušky.

V Praze dne 9. října 2021

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení používaných pojmů	6
1.1. Branná povinnost.....	6
1.2. Branecká a profesionální armáda	7
2. Vývoj zahraniční politiky a obranné strategie státu.....	8
3. Vývoj branné povinnosti na území dnešní České republiky.....	12
3.1. Systémy zajišťování obrany českých zemí a branné povinnosti do roku 1526.....	12
3.2. Vojenské zřízení českých zemích mezi lety 1526 a 1867	14
3.2.1. Vznik stálé armády a její doplňování	16
3.3. Vývoj všeobecné branné povinnosti od jejího zavedení roku 1858 do zániku Rakouska-Uherska	18
3.4. Branná povinnost v Československé republice	19
3.5. Branná povinnost v poválečném Československu	24
3.5.1. Základní vojenská služba a náhradní služba.....	25
3.5.2. Civilní služba.....	25
4. Přejít od prezenční služby k profesionální armádě a právní úprava branné povinnosti v České republice	26
4.1. Organizační struktura ozbrojených sil České republiky	26
4.1.1. Vojenské správní úřady (dále jen „VSÚ“)	27
4.2. Aktuální úprava branné povinnosti	27
4.2.1. Odvodní povinnost a odvodní řízení	29
4.2.2. Služební povinnost	30
4.2.3. Služební poměr	31
4.3. Povinnosti vojáka z povolání, vojenské kázeňské právo	33
4.3.1. Zahraniční operace vojáků z povolání.....	34
4.3.2. Omezení občanských práv vojáků.....	35
4.4. Zálohy ozbrojených sil České republiky	36
4.5. Aktivní záloha a její právní úprava	36
5. Nasazování příslušníků OS ČR.....	38
5.1. Krizové stavy umožňující doplňování OS ČR	39
5.1.1. Nouzový stav	39
5.1.2. Stav ohrožení státu.....	39
5.1.3. Válečný stav	40
6. Odpovědnost na úseku branné povinnosti	41
6.1. Správní odpovědnost na úseku branné povinnosti	41

6.1.1. Přestupky podle branného zákona (zák. č. 585/2004 Sb.).....	42
6.2. Trestné činy proti branné povinnosti.....	42
6.3. Trestné činy vojenské.....	46
6.3.1. Vojenská policie	47
7. Zajištění vojáků po skončení služby (výsluhy).....	48
Závěr	49
Seznam použitých zkratek	51
Seznam použitých zdrojů.....	52
Abstrakt.....	55
Abstract.....	56

Úvod

Předmětem této práce je podat ucelený popis úpravy branné povinnosti v právním řádu České republiky. Ačkoliv je k dispozici bezpočet publikací, věnujících se této problematice z pohledu ať už vojenského managementu, strategického, politického, ekonomického či jiného hlediska, publikace shrnující brannou povinnost, převážně z pohledu její právní úpravy a propojující ji s jednotlivými veřejnoprávními odvětvími českého právního řádu, doposud k dispozici nebyla.

Strukturálně je obsah práce možné rozdělit na dvě tematické části. Část první, jež je tvořena 2. až 3. kapitolou, se týká obecných pojmů a jejich vymezení, tj. otázkami obecnými a historickým vývojem v oblasti zahraniční politiky, obranné politiky a branné povinnosti na území českých zemí. Část druhá, od 4. kapitoly a dále, již obsahuje zevrubný popis platné právní úpravy branné povinnosti České republiky a je tak hlavní částí této práce.

Účelem je tak poskytnout potřebný vhled do problematiky branné povinnosti a její současné úpravy. Jedině se znalostmi o jejím historickém vývoji, zahraničněpolitickými východisky a ve spojitosti se všemi jejími aspekty ji pak můžeme kvalifikovaně ohodnotit a identifikovat její nedostatky. Avšak i přes pokus o podání ucelenějšího obrazu její právní úpravy jsou z důvodu omezeného rozsahu práce některé specifické oblasti zmíněny jen okrajově, či jen v míře nezbytně se týkající branné povinnosti (např. platové náležitosti vojáků, či obecná úprava služebního poměru apod.). Oproti tomu o to větší je prostor věnován veřejnosti relativně méně známým institutům jako je např. aktivní záloha Armády České republiky či stále relevantní trestné činy proti branné povinnosti.

1. Vymezení používaných pojmů

1.1. Branná povinnost

Branná povinnost neboli konskripce (z anglického „*conscription*“), je institut skrze který stát na své občany uvaluje povinnosti, jimiž principiálně sleduje zajištění své vlastní obranyschopnosti, a to jak před vnějším napadením, tak k zajištění vnitřního pořádku. Dá se tak hovořit o jakési „dani v úkonech“, již stát na svých občanech vybírá v případech nutnosti.¹ Výkon branné povinnosti procházel během uplynulých staletí proměnami, a to v závislosti na bezpečnostních a socioekonomických podmínkách daného politického útvaru na území

---

¹ PERNICA, Bohuslav, 2006. *Vojenské rozhledy - Ještě k branné povinnosti* [online] [vid. 2021-02-15]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/jeste-k-branne-povinnosti>

českých zemí. Vývoji výkonu branné povinnosti a zajišťování obrany jednotlivých politických útvarů (resp. doplňování jejich ozbrojených sil) na území dnešní České republiky je věnována 3. kapitola této práce. O podrobnostech aktuálně platné právní úpravy branné povinnosti v České republice bude pojednáno v 4. kapitole.

V českém právním řádu je branná povinnost zakotvena na ústavní úrovni v čl. 4 odst. 1 a 2 úst. z. č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky v klíčovém ustanovení, kde je uvedeno že: „*Ozbrojené síly jsou doplňovány na základě branné povinnosti.*“ Samotný pojem je pak definován v zákoně č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování v jeho § 1 odst. 1, takto:

„Branná povinnost je povinnost státního občana České republiky (dále jen "občan") plnit úkoly ozbrojených sil České republiky (dále jen "ozbrojené síly"); zahrnuje povinnost občana podrobit se odvodnímu řízení, vykonávat vojenskou činnou službu a plnit další povinnosti stanovené tímto zákonem.“²

Jak již text zákona napovídá, brannou povinnost mají státní občané České republiky bez rozdílu pohlaví, tedy i muži a ženy. Brannou povinností jsou tedy vázáni pouze státní občané České republiky a nikoliv např. cizinci s přechodným či trvalým pobytem na jejím území. Problematikou osob s více občanstvími, tzv. bipolity či polypolity, se zabývá podkapitola 4.2. o platné právní úpravě branné povinnosti.

1.2. Branecká a profesionální armáda

Pro účely této práce považujeme za braneckou armádu takovou, jež je doplňována na základě pravidelných odvodů k výkonu základní vojenské služby (či jiné náhradní civilní služby). Branecká armáda, založená na rotačním principu jednotlivých prezenčně sloužících vojáků se vyznačuje značnou fluktuací personálu a za mírového stavu pouze málo početným jádrem tvořeným profesionálními vojáky a zkušeným důstojnickým sborem provádějícím výcvik branců. Drtivá většina takto organizované armády je následně doplňována z mohutných záloh, tvořených osobami, jež již absolvovali základní vojenskou službu či byly alespoň již podrobeny odvodnímu řízení.

Oproti tomu za profesionální považujeme tu armádu, jež je doplňována na principu dobrovolnosti, a nikoliv na základě pravidelných odvodů základní vojenské službě. Profesionální

---

² § 1 odst. 1 zákona č. 585/2004 Sb., branného zákona.

armáda je tvořena z drtivé většiny vysoce kvalifikovanými vojáky z povolání a za mírového stavu jen minimálním počtem záložníků.

2. Vývoj zahraniční politiky a obranné strategie státu

Zahraněční politika státu je určujícím faktorem pro definici zahraničně-politických priorit a hrozeb a jeho obranné politiky na tyto hroby reagující. Je tedy hlavním určovatelem podoby, v jaké stát vynucuje výkon branné povinnosti. Branná povinnost tedy zrcadlí personální potřeby státu, vycházející právě z jeho obranné politiky. V této kapitole se pokusím načrtnout přibližný vývojový rámec zahraniční politiky a zejména obranné strategie či doktríny jako její imanentní součásti. O konkrétní obranné politice bude vždy pojednáno v příslušné kapitole dějinného vývoje branné povinnosti

Vývoj zahraničně-politické orientace českých zemí prošel za dobu své historie značnými změnami, při nichž se měnila geopolitická situace v regionu střední Evropy a bylo nutné na tyto změny včas reagovat vhodným přístupem k zajištění obrany státu.

O samostatné zahraniční politice v pravém slova smyslu lze uvažovat až po osamostatnění Československa 28. října 1918. Před tímto datem byla jakákoliv zahraniční politika určována v zájmu a dle potřeb Rakousko-uherské monarchie, již byly české země součástí.³ Po rozpadu monarchie stála mladičká republika před značnými bezpečnostními hrozbami. Od revizionistických snah Maďarska, činícího si nárok na jižní části Slovenska, územních ambicí Polska, jež vyústily v tzv. „sedmidenní válku“ o Těšínsko, až po separatistické nálady sudetského, německy hovořícího pohraničního obyvatelstva. V období první republiky bylo tedy hlavním zájmem udržení územní celistvosti státu, trpícího značně roztáhlou, a tedy nevýhodnou geografickou polohou a zachování svrchovanosti, kdy hlavní protivník byl spatřován zejména v Německé říši (zejména po pádu Výmarské republiky a nástupu Adolfa Hitlera k moci roku 1933) a v menší míře v Maďarsku. Těmto potřebám byla uzpůsobena i zahraniční politika a obranná strategie Československa, spoléhající na silnou armádu, domácí vojenský průmysl, budování statického pohraničního opevnění a zajišťování a udržování zahraničních spojeneckých vazeb. Hlavními spojenci ČSR byla zejména Francie (spojenecká smlouva z roku 1924) a SSSR (spojenecká smlouva z roku 1935), přičemž specifikem spojenecké smlouvy se SSSR bylo

---

³ Od roku 1526 až do roku 1918 byly země Koruny české pod nadvládou rodu Habsburků, přičemž oficiální názvy státních útvarů se měnily. Od zmíněného roku 1526 se jednalo o Habsburskou monarchii (nebo též o monarchii Podunajskou), a to až do roku 1804, kdy zanikla Svátá říše římská a bylo vyhlášeno Rakouské císařství, jež trvalo do roku 1867, kdy došlo po přijetí rakousko-uherského vyrovnání k jeho přeměně na Rakousko-uherskou monarchii. K rozpadu Rakousko-uherské monarchie došlo po konci 1. světové války v roce 1918.

podmínění sovětské vojenské pomoci aktivní vojenskou pomocí ze strany Francie.⁴ Rovněž tzv. „Malá dohoda“ měla přinést záruky před revizionistickými snahami Maďarska a zabránit tak opětovnému zformování Rakouska-Uherska.⁵ Veškeré spojenecké dohody a vojenské pakty však selhaly vinou britsko-francouzské politiky *appeasementu* neboli ustupování požadavkům nacistického Německa s vidinou zachování míru. Výsledkem *appeasementu* byla konference v Mnichově v září 1938, odstoupení československého pohraničí a nevyhnutelný začátek 2. světové války po německém útoku na Polsko 1. září 1939.

Po obsazení okleštěného zbytku Česko-Slovenské republiky 14. března 1939 a zřízení Protektorátu Čechy a Morava byla veškerá zahraniční politika i obranná strategie podřízena válečnému úsilí Německé říše a zabývat se jí je tedy pro účely této práce bezpředmětné.

K obnovení samostatné zahraniční politiky došlo do jisté míry po osvobození Československa po konci 2. světové války, a ačkoliv byla prosazována role ČSR jakožto spojnice mezi Východem a Západem, již během samotné války začal být stále zjevnější příklon československé exilové reprezentace k SSSR.⁶ Tento příklon, zahájen již přijetím tzv. Košického vládního programu v dubnu 1945, byl dokonán odmítnutím Marshallova plánu hospodářské pomoci na schůzi československé delegace v Moskvě 10. července 1947.⁷ Odmítnutí Marshallova plánu je považováno za okamžik, kdy se ČSR stala *de facto* státem závislým na SSSR. Změna zahraničně-politické orientace na SSSR byla dokonána komunistickým pučem z 25. února 1948, který potvrdil začlenění ČSR do sovětského mocenského bloku. Po následujících více než čtyřicet let tak byla zahraniční a s ní související obranná politika určována mocenskými zájmy SSSR.

Zahraněční politika ČSR (a od roku 1960 též ČSSR) tak mezi lety 1948-1989 byla poplatná probíhajícímu ideologickému konfliktu mezi mocenskými bloky USA a SSSR, tj. „studené válce“.⁸ Zároveň bylo přimknutí Československa k SSSR životně důležité pro udržení jeho komunistického zřízení. Lze si těžko představit, že by se zdejší režim udržel při životě, pokud by

---

⁴ *Československo-sovětská spojenecká smlouva z roku 1935* [online] [vid. 2021-03-07]. Dostupné

z: https://www.mzv.cz/moscow/cz/aktuality/cesi_ve_2_svetove_valce/ceskoslovensko_sovetska_spojenska.html

⁵ Malá dohoda bylo spojenecké uskupení ČSR, Rumunska a Jugoslávie založené roku 1921. Cílem tohoto vojenského paktu bylo udržet stav zakotvený Pařížskou mírovou konferencí po konci 1. světové války, zejména zabránit snaze Maďarska před revizí trianonského míru, zabránit obnově Rakouska-Uherska a připojení Rakouska k Německu.

⁶ Např. uzavření *Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci* mezi ČSR a SSSR z roku 1943

⁷ Košický vládní program přijala nově vzniklá vláda Národní fronty na své první schůzi dne 5. dubna 1945. Jednalo se o deklaraci vládních záměrů, v té době již zcela nepokrytě ovlivněných poválečným příklonem k Sovětskému svazu. Politické soutěže se nadále mohly účastnit jen strany podílející se národním odboji, nově sdružené právě v Národní frontě. Záměrně tak byla tímto vyloučena nejsilnější předválečná strana agrárníků. V programu bylo rovněž skoncováno s apolitičností armády, jejíž výcvik a výstavba měla nadále probíhat po vzoru Rudé armády. K tomu měla sloužit i nově zřízená funkce tzv. osvětových důstojníků a ideologická čistka v řadách velitelského sboru.

⁸ Tzv. „malá ústava“ z roku 1960 (ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky), přidala do oficiálního názvu státu slovo „socialistická“, jelikož preambule původní „květnové“ ústavy z roku 1948 (ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky), obsahující určité demokratické prvky a prohlášení, již neodpovídala potřebám ani charakteristice komunistického režimu konce 50. let 20. století.

v zádech neměl podporu SSSR. Asi nejvýstižněji vystihl ducha zahraniční politiky komunistického Československa Klement Gottwald na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949, a sice slovy: „*Nic nás od Sovětského svazu neodtrhne. Sovětský svaz zaručuje nám nejen národní svobodu a státní nezávislost, ale Sovětský svaz stojí také v čele těch, kdož zápasí o udržení světového míru [...]*“.⁹ Československo, dle sovětské doktríny „*strategické hloubky*“, společně s dalšími zeměmi střední a východní Evropy tvořila nárazníkové pásmo mezi zeměmi NATO a samotným SSSR.¹⁰ Zejména po zkušenost z 2. světové války, kdy německá armáda stanula na prahu Moskvy, byla tato doktrína středobodem zájmu sovětských vojenských plánovačů.¹¹ V souladu s touto doktrínou a v rámci probíhajícího ideologického souboje mezi Západem a Východem byla rovněž vybudována a udržována mohutná vševojsková Československá lidová armáda (ČSLA), jejíž počet aktivních příslušníků, sloužících z drtivé většiny v rámci základní vojenské služby, přesáhl na vrcholu počtu 200 000 osob. Pokud by tedy došlo k útoku vojsk NATO, jak v 50. letech předpokládali vojenští velitelé SSSR a Varšavské smlouvy, musela by se zmíněná vojska nejprve probít přes území jednotlivých zemí východního bloku a jejich mohutně budovaných armád, než by se dostala na samotné území SSSR. Obranná politika Československa byla tedy v důsledku fixace země na SSSR v podstatě neměnná, dokonce i umocněná po okupaci sovětskými vojsky roku 1968, a to až do pádu komunistického režimu v roce 1989.

Aktuální bezpečnostní a obranná politika České republiky

Po poklidném „sametovém převratu“ a svržení komunistického režimu v roce 1989 došlo k obratu v zahraniční politice země o 180 stupňů. Ačkoliv byla krátce diskutována i možná neutralita země, nakonec zvítězil přístup hledající bezpečnostní záruky v mezinárodním společenství či konvenčních vojenských aliancích. Po rozpadu SSSR a Varšavské smlouvy roku 1991 se nově opět demokratická Česká a Slovenská federativní republika musela vypořádat s dědictvím, jež jí zanechalo více než čtyřicet let komunistické vlády. Prvním úkolem tak byla depolitizace ČSLA, jíž veřejnost vnímala jako značně indoktrinovanou složku komunistického režimu, která v podstatě nikdy nenaplnila svou hlavní funkci a sice obranu před vnějším nepřítelem. Dalšími úkoly bylo odstranění politického aparátu v armádě, zavedení principů

---

⁹ Dejmek, 2002, s. 111.

¹⁰ Marshall, 2018, s. 22-23.

¹¹ Doktrína „strategické hloubky“ se opírá o zajištění co největší vzdálenosti mezi hranicemi, příp. frontovými liniemi a strategickým zázemím (např. výrobní kapacity průmyslu, administrativní a politická centra země, důležité aglomerace či zásoby nerostných zdrojů), a to za tím účelem, aby protivník musel překonat co největší vzdálenost mezi vlastním územím klíčovými body bránící se země.

civilního řízení a zejména jednání o co nejrychlejší odsun sovětských vojsk, dlících v zemi od srpna roku 1968.¹²

Dalším klíčovým úkolem byla po vzniku samostatné ČR změna koncepce ozbrojených sil, a to postupným zkracováním délky prezenční služby až k jejímu zrušení a vzniku armády čistě profesionální roku 2004. Důvodů pro toto rozhodnutí bylo vícero. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že důvody pro opuštění povinné vojenské služby byly především politické a ideologické (zejména jako symbolické rozloučení se s minulým režimem), jednalo se zejména o důvody ekonomické a praktické. Složitost vojenských systémů se setrvale zvyšovala již od 2. světové války a kladla tak na frekventanty prezenční služby stále větší nároky až do té míry, kdy sice bylo reálné možné se dané vojenské systémy a technologie naučit ovládat a obsluhovat, ale problémem bylo následně udržení a upevňování nabytých znalostí a dovedností. Možností bylo jediné prezenční vojenskou službu prodloužit, zvýšit frekvenci pořádaných vojenských cvičení, či povinnou základní službu úplně opustit a přejít k profesionální armádní struktuře, kdy by se profesionální vojáci věnovali ovládnutí pokročilých vojenských technologií na plný úvazek. Jak již víme, ČR přistoupila k druhému zmíněnému.

Zahraniční politika a na ni navazující obranná strategie ČR naprosto fundamentálně vychází z členství v Evropské unii a NATO a tomu odpovídá i koncepce její obrany. Jak je zmíněno v dokumentu Obranná strategie České republiky z roku 2017, vydaným Ministerstvem obrany:

„Pravděpodobnost přímého vojenského napadení území České republiky je nadále nízká. Nelze však vyloučit, že bude bezprostředně ohrožena bezpečnost a územní celistvost některého členského státu NATO či EU takovým způsobem, který bude vyžadovat participaci ozbrojených sil České republiky na kolektivních akcích k zajištění obrany takto ohroženého spojeneckého státu.“¹³

Česká republika tak své ozbrojené síly koncipuje jako byť početně nevelké, ale vysoce profesionální a vysoce interoperabilní jednotky schopné fungovat s ostatními armádami členských zemí NATO, jak je ostatně vidno s pravidelných mezinárodních cvičení i v rámci misí eFP (*Enhanced Forward Presence*), tj. alianční předsunuté přítomnosti v Pobaltí. Pro případ ohrožení územní celistvosti některého z členských států NATO disponuje ČR expediční jednotkou o velikosti brigády, jíž je možno nasadit i na území jiného státu v rámci velitelských struktur NATO, touto jednotkou je 4. brigáda rychlého nasazení „Obrany národa“, jež sestává z žateckého 41.

---

¹² Tůma, Janošec, Procházka, 2009, s. 18.

¹³ Obranná strategie České republiky, 2017, s. 8.

mechanizovaného praporu, tábořského 42. mechanizovaného praporu, jindřichohradeckého 44. lehkého motorizovaného praporu a zejména pak chrudimského 43. výsadkového pluku. Jedná se nejmoderněji vyzbrojené jednotky AČR, a to zejména v oblasti techniky, kdy oba mechanizované prapory disponují bojovými vozidly pěchoty KBVP Pandur II (oproti zbylým mechanizovaným praporům 7. mechanizované brigády disponujícím dosluhujícími BVP-2). Zmíněná brigáda spolupracuje v rámci NATO zejména s německou 10. tankovou divizí.

Vyjma této konvenční hrozby zmiňuje Obranná strategie i další hrozby, a to převážně nekonvenčního charakteru, zejména se jedná o nelegální migraci do států EU, mezinárodní terorismus nestátních aktérů jako byl Islámský stát a další podobné extremistické skupiny, dále kybernetické útoky a dezinformační kampaně cizích států, přičemž dokument otevřeně hovoří o aktivitách Ruské federace v této kategorii hybridních hrozeb.¹⁴

Z výše popsaného je tedy zřejmé, že aktuální obranná strategie ČR nutně reaguje na geopolitický vývoj v evropském prostoru a oproti dobám minulým, kdy bylo spoléháno na mohutnou konvenční armádu, je nyní kladen důraz na vysokou profesionalizaci, interoperabilitu jednotek v rámci vojenských uskupení NATO, a vysokou připravenost jednotek k nasazení, a to zejména mimo vlastní území státu.¹⁵

3. Vývoj branné povinnosti na území dnešní České republiky

3.1. Systémy zajišťování obrany českých zemí a branné povinnosti do roku 1526

Za výchozí bod této kapitoly o vývoji branné povinnosti a zajišťování obrany českých zemí považujeme vznik přemyslovského státu v 10. století (přesněji vyvraždění Slavníkovců), kdy se dá již hovořit o jisté centralizaci moci na českém území.

Jelikož v tomto období ještě nebyly vytvořeny klasické lenní vazby mezi vznikající šlechtou a panovníkem (veškerá půda patřila panovníkovi), byla základem vojenské moci českých knížat v období 10.-12. století družina, tedy úzké uskupení osob okolo panovníka či jiného člena vládnoucího rodu, v této době často knížete, živené z naturální renty odevzdávané panovníkovi obyvatelstvem. V družině sloužili osvědčení bojovníci a členové rodin dlouhodobě sloužící panovníkovi (tzv. starší družina).¹⁶ Nejednalo se pouze o bojovníky, jelikož družiníci byly panovníkem dosazováni jako loajální správci hradů či na posty významných úřadů. Druhou

---

¹⁴ Obranná strategie České republiky, 2017, s. 7.

¹⁵ K poslednímu zmíněnému lze připomenout personální rozšíření 43. výsadkového praporu v Chrudimi na 43. výsadkový pluk. V rámci AČR se jedná o hlavní uskupení patřící k tzv. „jednotkám velmi rychlé reakce“, jež mají jako první reagovat na případné nenadálé zhoršení bezpečnostní situace.

¹⁶ Jednalo se o vztah oboustranné věrnosti mezi panovníkem a družinou. Družina byla oporou panovníkovi moci a

skupinou tvořící družinu byla tzv. mladá družina, složená z mladších bojovníků tvořících přímý ozbrojený doprovod panovníka. V dobách míru byla mladší část družiny neustále ku potřebě panovníka a vykonávala i jakousi policejní funkci, když doprovázela panovníka na cestách mezi jednotlivými hradskými správními centry, zatímco starší část družiny zajišťovala běh státního aparátu.¹⁷

V případě, že nastala potřeba nasadit vojsko ve válce, skládalo se takové vojsko tedy z družiníků sloužících jako těžkoodění jezdci, jichž se část pohybovala v okolí panovníka a část byla dislokována na jednotlivých hradech.¹⁸ Dále měli své vlastní bojovníky i ostatní členové vládnoucího rodu a zbytek vojska doplňovala hotovost skládající se ze svobodného obyvatelstva, jež bylo povinno dostavit se na výzvu panovníka a jež sloužilo zejména jako pěchota.¹⁹ Hotovost se shromažďovala v jednotlivých hradských obvodech, do boje pak odcházela pod vedením příslušného hradského správce a doplňovala tak jeho vlastní družinu.

Právě branná hotovost svým univerzálním charakterem asi nejlépe odpovídá dnešnímu chápání branné povinnosti, jelikož tvořila sice nejhůře vyzbrojenou a vycvičenou, leč nejpočetnější složku tehdejšího vojska. Branná hotovost zpravidla sloužila při obraně území, kdy bylo třeba svolat co možná nejpočetnější sílu pro osazení posádek k ochraně důležitých sídel a hradů. Zpravidla tak nebyla svolávána při útočných výbojích, jichž se účastnila výhradně panovníkova družina a její bojovníci jakožto bojovníci nejzkušenější.

Vojenská organizace založená na družině zanikla v průběhu 12. století, kdy díky pokrokům a větší efektivitě při výrobě potravin již v zemědělství nemuselo pracovat tolik obyvatel. Družina byla schopná se uživit z potravinových výnosů z užšího okolí jednotlivých hradů a nebyla tak závislá na celkových ziscích z naturální renty jako dříve. Rovněž panovník začal stále častěji odměňovat jednotlivé zasloužilé členy starší družiny pozemky. Takto obdarovaní družiníci postupem času začali půdu považovat za trvale přidělenou jejich rodu, a nikoliv jen dočasně propůjčenou panovníkem. Stáváme se tedy svědky zrodu pozdějšího feudálního (lenního) uspořádání společnosti, kdy právě vzniknuvší šlechta začíná používat rodové přídomky a spravovat svá dědičná území a vlastní hrady. Vojsko tohoto období je nyní složeno převážně z těžkooděných jezdců, sdružených v družinách jednotlivých feudálů, sloužících panovníkovi a do této doby převážně svobodné obyvatelstvo znevolňováno.²⁰

---

¹⁷ Klučina, 1985, s. 61-64.

¹⁸ Rytíři a jiní těžkoodění jezdci tvořili hlavní útočnou sílu evropských armád nejen po celou dobu středověku, ale i během doby novověku a osvícenství v podobě kyrysníků.

¹⁹ Do 12. století bylo obyvatelstvo závislé přímo na panovníkovi, a nikoliv na jeho jednotlivých lenících jako v období vrcholného feudalismu. Sám panovník tak mohl svolat značnou bojovou sílu.

²⁰ Klučina, 1985, s. 61-64.

Od přelomu 12. a 13. století, tedy již v době vrcholného feudalismu, tvořila hlavní složku vojska přemyslovského státu tzv. zemská hotovost složená z oddílů jednotlivých příslušníků vyšší i nižší šlechty, církevních hodnostářů, hotovosti měst a někdy i venkovského obyvatelstva. Použití zemské hotovosti bylo teritoriálně i časově omezeno pouze k obraně vlastního území. Při déletrvající obranné válce přispíval panovník členům zemské hotovosti na vojenskou službu a při vojenských výbojích mimo vlastní území byla zemská hotovost udržována na panovníkovi náklady a svolána pouze s povolením zemského sněmu.²¹

V roce 1311 byla pak poprvé kodifikována, a to v Privilegiu české šlechty - inauguračních diplomech krále Jana Lucemburského, délka vojenské služby zemské hotovosti na vlastním území státu, kdy tato musela na vlastní náklady sloužit čtyři týdny. Při službě delší byl část nákladů povinen hradit panovník a při službě mimo hranice tyto náklady nesl panovník zcela.²²

Střet zájmů panovníka, jenž chtěl vojska využívat tradičně co nejvíce k prosazení svých zájmů, a šlechty, jež zase na druhou stranu usilovala, o co pro sebe nejvýhodnější omezení vojenských povinností tak v důsledku paralyzoval jakékoli účinné nasazení ozbrojených sil země. V důsledku tohoto politického napětí tak ve 14. století panovník stále častěji sahal při doplňování vojska po námezdních válečnících, tedy žoldnících. Jejich věrnost panovníkovi nebyla založena na stavovské příslušnosti či lenní podřízenosti, nýbrž na prostém vyplácením žoldu a byli tak vítaným, leč finančně nákladným, zdrojem mužstva při nevoli české šlechty účastnit se bojů.

Významné změny v organizaci obrany českých zemí lze pak pozorovat v 15. století, kdy se při procesu svolávání zemské hotovosti přešlo na tzv. portální systém, podle něhož se počet povolávaných vojáků určoval podle velikosti vlastněných pozemků. Jejich velikost se měřila na tzv. porta, jež představovala tehdejší daňovou jednotku. Každý vlastník půdy, jenž nesplnil svou povinnost tím, že nepostavil dostatečně početnou hotovost, byl povinen zaplatit jako náhradu hotovost peněžní.²³ Vybraná peněžní suma pak sloužila k najímání námezdních válečníků, jenž v tomto období a zejména ve stoletích následujících, byli stále častější součástí armád nejen českých, ale rovněž evropských panovníků.

3.2. Vojenské zřízení českých zemí mezi lety 1526 a 1867

V 16. století se vojenské zřízení českých zemí od stavovského zemského zřízení a panovníky tak stále více zaměstnávaly politické střety s jednotlivými stavy, zejména pak šlechtou. Tyto politické šarvátky mezi zemskými stavy a panovníkem o podobu vojenských

---

²¹ Tamtéž, s. 116-122.

²² Schelle, Tauchen, 2015, s. 799.

²³ Klučina, 1985, s. 318-328.

povinností stavů byly leitmotivem po celou dobu trvání stavovské monarchie až do potlačení stavovského povstání roku 1620 a nastolení panovnického absolutismu po vydání Obnoveného zřízení zemského roku 1627.

Až do počátku třicetileté války v roce 1618 tvořila jádro armády právě ona nespolehlivá zemská hotovost, jež byla svolávána stavovskými sněmy na žádost panovníka. Odvody do zemské hotovosti byly vyměřeny každému členu zemských stavů, a to na základě jeho majetku, usedlých obyvatel a příznávacích listů.²⁴ Kuriózním a vypovídajícím faktem o vůli, s jakou stavy plnily své vojenské povinnosti, lze označit způsob jakým bylo prováděno ohodnocování majetku jednotlivých příslušníků stavů, a sice že toto ohodnocování bylo prováděno samotnými příslušníky. Nezřídka tak docházelo k cílenému podhodnocování vlastního majetku za účelem snížit výši své berní povinnosti. Zemský sněm mohl však zvolit pro stavbu zemské hotovosti i jiné měřítko, např. počet poddaných obyvatel, kdy se do zemské hotovosti stavěl např. každý desátý poddaný, na jehož výstroj a službu se tak skládali ostatní neodvedení. Postavené vojsko zemské hotovosti tak bylo poměrně početné a dobře vyzbrojené, avšak špatně vycvičené, zejména v porovnání s profesionálními oddíly žoldnéřského vojska.

Rovněž je nutné zmínit i vznik dvorské válečné rady roku 1556, jež byla dá se říct jakýmsi předchůdcem ministerstva války či obrany a jejíž vznik souvisel s přechodem s proměnou vojska spoléhajícího na brannou zemskou hotovost na vojsko žoldnéřské. V době jejího zřízení již začínají v povinnostech stavů převažovat nad povinnostmi vojenskými (tj. zajištění odvodu branců) spíše povinnosti daňové a dvorská válečná rada je tak hlavně orgánem daňovým, zajišťujícím jejich správný a včasný výběr za účelem najímání vojáků námezdních.²⁵

Prim začala hrát žoldnéřská vojska zejména v předvečer třicetileté války, přičemž během ní se z nich stala nejpočetnější součást vojsk válčících stran ať už katolického či protestantského tábora.²⁶ Žoldnéřská vojska se skládala z jednotlivých žoldnéřských skupin sloužících pod svým velitelem, v podstatě takovým „vojenským podnikatelem“, jelikož sestavení žoldnéřské jednotky a její služba konkrétnímu vojevůdci byla ryze obchodním podnikem.²⁷ Žoldněři tak představovali skutečně profesionální bojovníky a svým výcvikem a bojeschopností jasně převyšovali sebeschopnější jednotky svolané v zemské hotovosti. Během třicetileté války tak vyšlo zcela jasně

---

²⁴ Příznávací listy byly dokumenty, jimiž se při nařízených berních stanovovala povinnost jednotlivých příslušníků stavů. Kupříkladu roku 1538 bylo stanoveno, že z každých 2 000 kop grošů českých majetku má být postaven jeden jezdec či tři pěší. (Broft, 1986, s. 54)

²⁵ Hledíková, 2005, s. 110.

²⁶ Připomeňme, že v osudné bitvě na Bílé Hoře sestávala vojska obou stran převážně právě z žoldněřů ze všech koutů Evropy. Paradoxně tak bylo vojsko českých stavů „méně české“ než vítězné vojsko pod velením Maximiliána I. Bavorského.

²⁷ Broft, 1986. s. 54.

najevo, že vydržování profesionálních, byť státní pokladnu zatěžujících jednotek je pro případ potřeby vedení války vhodnější než spoléhání se na nespolehlivou a často pozdě svolanou zemskou hotovost.

3.2.1. Vznik stálé armády a její doplňování

Po podepsání Vestfálských mírových smluv roku 1648 přetrvávaly mezi evropskými velmocemi trvale napjaté vztahy, jež hrozily nenadálým vypuknutím dalších válek, byť bylo ve smlouvě stanoveno, že každá z válčících zemí má rozpustit svou armádu a ponechat si pouze vojsko početně omezené k zajištění vlastní bezpečnosti.²⁸ Rovněž napětí ve společnosti bylo v českých zemích znatelné, jelikož obyvatelstvo během této dlouhé války neustále sužováno nájezdy nepřátelských vojsk a spojeným rabováním, nemocemi a opakujícími se hladomory.²⁹ Není tedy divu, že za války docházelo k četným selským povstáním, jež bývala krvavě potlačena právě žoldnéřskými pluky.

Ve světle hrozících střetů s cizími zeměmi a rebelujícího obyvatelstva bylo zřejmé, že nejefektivnějším prostředkem, jímž může státní moc pružně a úspěšně čelit těmto hrozbám je existence stálého, vycvičeného a dobře vyzbrojeného vojska, jež by mohlo v případě potřeby okamžitě zasáhnout, a přitom by nebylo nutno jej zdlouhavě svolávat. Jistý předobraz stálé armády tak představovalo sdělení císaře Ferdinanda III. českému sněmu z roku 1649, nařizující ponechání části žoldnéřských pluků v pohraničních pevnostech z důvodů zajištění bezpečnosti území. Jednalo se konkrétně o devět pěších pluků, devět kyrysnických pluků a jeden pluk dragounský. Byly tak položeny základy armády, jež sloužila až do zániku císařství roku 1918.³⁰ Specifickým důvodem vzniku stálé armády v habsburské monarchii byla i potřeba udržet pohromadě nesourodé soustátí, jímž byla monarchie tvořena. Armáda tak byla i jakýmsi pojítkem celého soustátí.

Verbování bylo po vzniku stálé armády prováděno samotnými pluky (resp. jejich rytmisty vybavenými verbovacími patenty od dvorské válečné rady) nicméně již v druhé polovině 17. století se objevuje i verbování v gesci českého zemského sněmu a sice na žádost císaře. Vojáci vstupovali do služby v armádě sice dobrovolně, ale na doživotí.

V nařízeních dvorské válečné rady z roku 1722 bylo akcentováno omezení najímat do habsburské armády cizince (nebylo však vyloučeno). Praxe byla nicméně zcela odlišná a běžně byli verbováni cizinci i například dezertéři z cizích armád. Do armády se měli dále najímat mužové zdraví, velcí a silní ve věku od 24 do 35 let. Je rovněž nutné zdůraznit, že násilné odvádění, či odvádění za použití lsti bylo zakázáno, byť bylo velmi časté verbování podnapilých mužů po

---

²⁸ Článek CXVII. Vestfálské mírové smlouvy.

²⁹ Pánek, Tůma. 2018, s. 240-242.

³⁰ Broft, 1986, s. 151-153.

hostincích a hospodách.³¹ Výjimkou nebylo ani odvádění všemožných buřičů, osob nemajetných, s vrchností nespokojených či jiných pro vrchnost nepohodlných individuí.

Verbování doznalo dalších změn roku 1748, za vlády Marie Terezie, kdy bylo zrušeno verbování zemskými stavy a veškerou starost o doplňování a vystrojování armády tak převzal částečně stát. *De iure* bylo verbování do armády i nadále dobrovolné, nicméně *de facto* stále častěji docházelo k násilným odvodům poddaných, tzv. rekrutýrkám. Vojenská služba byla i nadále doživotní a pouze cizinci se upisovali na dobu časově omezenou.

Velké změny přinesl rok 1781, kdy bylo vydáno, již za vlády Josefa II., nové Nařízení o doplňování armády (v originále *Conscriptioens Werbbezirks Systeme*), jež bylo v podstatě předstupněm zavedení všeobecné branné povinnosti, jelikož byla poprvé zavedena pravidelná evidence populace, dále trvalé přidělení verbovacích okresů jednotlivým plukům, stanoven způsob samotných odvodů zavedených místo předchozích rekrutýrek, určeny zdravotní požadavky na rekruty a v neposlední řadě popsána i tvorba záloh jednotlivých pluků, z níž se v případě války doplňovalo na plný stav. Dále byla nařízením zavedena povinná vojenská služba pro nejchudší, a naopak osvobození příslušníci šlechty, duchovenstva, úřednictva či inteligence. V potaz byla brána rovněž i případná nevyhnutelná potřeba potenciálních rekrutů pro chod ekonomiky, tito nepostradatelní jedinci odváděni nebyli.³² Nově zavedené odvody byly povinné a násilné, k pěchotě byli odváděni muži ve věku od 17 do 40 let, k jízdě pak od 17 do 50 let. Odvody se uskutečňovaly tak, že vrchnostenské úřady určily muže, kteří měli být podrobeni odvodu a ti byli následně předvedeni eskortou k lékařské prohlídce. Pokud byli shledáni schopni vojenské služby. Byli zapsáni do nově zavedeného seznamu rekrutů na neurčité dovolené a následně podle potřeby odvedeni k příslušnému pluku. Při odvádění k pluku proběhla opětovná lékařská prohlídka a byli rekrut stále způsobilý, byl vzat do vojenské služby.

Doživotní vojenská služba byla zrušena až roku 1802, kdy došlo k zavedení víceleté vojenské služby a sice 10 let u pěchoty, 12 let u jezdeckva a 14 let u dělostřelectva a ženistů (následně však byla roku 1827 délka služby sjednocena u všech druhů zbraní na 14 let). V roce 1804 byl dále přijat nový konskripční a odvodní systém (v originále *Conscriptioens und Recrutierungssystem*) navazující na předchozí reformy Josefa II. Jednotlivé země habsburské monarchie byly rozděleny na verbovací okresy, přičemž z každého se průběžně doplňoval jeden pluk.

Dalších změn doznala vojenská služba v polovině 19. století. Nejprve byla roku 1845 zkrácena vojenská služba na 8 let a další změny následovaly po potlačených revolucích roku 1848,

---

³¹ Broft, 1986, s. 172.

³² Tamtéž, s. 238-241.

kdy došlo, ještě za vlády císaře Ferdinanda I., ke zrušení nevolnictví a vrchnostenského zřízení. Zrušením vrchnostenských úřadů pak již definitivně přešly veškeré úkony verbování na státní úřady.

3.3. Vývoj všeobecné branné povinnosti od jejího zavedení roku 1858 do zániku Rakouska-Uherska

Pro účely této práce je nejdůležitější změnou v dějinách Rakouského císařství zavedení všeobecné branné povinnosti císařským patentem z roku 1858. Její zavedení znamenalo povinné odsloužení 8 let „řadové“ vojenské služby a dále navazující 2 roky služby v záloze. Řadová vojenská služba byla povinná pro muže ve věku od 20 do 27 let, nicméně z branné povinnosti existovala řada výjimek. I přesto bylo v 50. a 60. letech 19. století ročně odváděno z území dnešní České republiky okolo 16 000 rekrutů, což představovalo jednu pětinu všech odvedenců monarchie.³³

Po přijetí rakousko-uherského vyrovnání roku 1867 byla zákonem č. 143 říšského zákoníku z 5. prosince 1868, (v celém znění: *„zákon, jímžto se ustanovuje, jak se má v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených plniti povinnost branná“*) již plně zavedena všeobecná branná povinnost. Tento branný zákon, jednotný pro celé území Rakouska-Uherska, odstranil četné výjimky z branné povinnosti zavedené roku 1858. Tu museli nyní již osobně a bez výjimek vykonávat všichni bojeschopní muži. Specifikem nového branného zákona však byla roztržičnost ozbrojených složek soustátí, jež se v důsledku rakousko-uherského vyrovnání, dělilo na čtyři relativně samostatná součásti. Byly jimi: společné císařsko-královské vojsko (Kaiserliches und Königliches Heer), císařsko-královské válečné námořnictvo (Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine) a dále zeměbrana budovaná odděleně v Předlitavsku (Kaiserlichekönigliche Landwehr) a Zalitavsku (Königliche ungarische Landwehr). Zavedená všeobecná branná povinnost platila pro všechny muže ve věku 20 až 22 let a služební povinnost trvala 12 let, z toho 3 roky služba prezenční, poté 7 let v záloze a 2 roky v zeměbraně. Odvody se uskutečňovaly každoročně v tzv. doplňovacích obvodech, stanovených podle počtu jednotlivých pluků (pěších, zeměbraneckých i domobraneckých). Ke zmíněným zeměbranám, původně určeným k podpoře bojových akcí společného vojska, přibyla roku 1886 i domobrana, jež převzala tuto funkci a obě zeměbrany byly v podstatě absorbovány společným vojskem jako jeho rovnocenné složky. Zmíněná domobrana sdružovala muže ve věku 19 až 42 let, kteří nebyli z různých odvedeni do žádné jiné ozbrojené složky mocnářství. Jednotlivé složky ozbrojených sil byly doplňovány z kontingentů branců jejichž počet schvaloval Říšský parlament vždy na období 10 let. Prezenční

---

³³ Broft, 1986, s. 358.

vojenská služba zavedená roku 1868 tak umožňovala v krátké době vycvičit statisíce branců a v případě potřeby tak mohla rakousko-uherská armáda čítat více než milion vojáků.

Poslední změnou branné povinnosti před vypuknutím 1. světové války bylo přijetí nových branných zákonů v roce 1912. Těmi byla zavedena v rakousko-uherské armádě zavedena základní dvouletá vojenská služba u pěchoty (u jezdeckta a dělostřelectva tříletá, u námořnictva čtyřletá) a zůstala ponechána navazující služba v záloze a dalších složkách. Po skončení základní vojenské služby přecházeli tedy čeští odvedenci do zálohy společné c.k. armády k odsloužení navazujících sedmi let, poté byli na dva roky vedeni v záloze c.k. zeměbrany a následně byli přeřazeni do domobrany. Odvody probíhaly od roku 1912 vícekrát za rok, hlavní odvod proběhl vždy jednou ročně a podle potřeby byly vypisovány i odvody vedlejší, jež se týkali branců, kteří doposud nebyli z nejrůznějších příčin odvedeni, ale odvodní povinnosti podléhali. Odvody se konaly v odvodních okresech, do nichž byli branci rozřazováni dle své domovské příslušnosti. Lze tedy konstatovat, že vojenský život odvedence k pěchotě a zejména jeho potenciál nekončil pouze „odkroucením“ povinných dvou let, ale bylo s ním nadále počítáno k případné službě v ozbrojených složkách monarchie.

3.4. Branná povinnost v Československé republice

Po rozpadu Rakousko-uherské monarchie a vzniku samostatné Československé republiky byla, společně s celým právním řádem nenáviděné monarchie, recipována i právní úprava branné povinnosti spolu s celým státním aparátem ji zajišťujícím. Ačkoliv se to zdá paradoxní, že nově vzniknuvší následnická země měla přejímat instituce a zákony zaniklé monarchie, v říjnovém rozjaření roku 1918 nebylo prostoru na vymýšlení celé právní úpravy „na zelené louce“ a tak byl přejat celý, dobře fungující systém branné povinnosti, a až později docházelo k jeho modifikacím na nové vnitrostátní a mezinárodní poměry, pod taktovkou Ministerstva národní obrany vzniklého 15. listopadu 1918 (MNO) a „prozatímní ústavy“ (z. č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě). Nově musely být budovány pouze jednotky nových typů zbraní jako letectvo a zcela od základu bylo budováno i vojenské školství.³⁴ Dle § 10 prozatímní ústavy byl nejvyšším velitelem vojska prezident republiky a jako jeho poradní orgán byla roku 1919 vybudována Vojenská kancelář prezidenta republiky.

Prvně je nutné zmínit, že jako ozbrojené bezpečnostní sbory republiky zprvu fungovaly dobrovolnické organizované spolky, zejména pak Sokol. Tyto oddíly pak udržovaly pořádek a bezpečnost do té doby, dokud se z jednotlivých front nezačaly vracet první vojenské jednotky československých vojáků a zejména pak českoslovenští legionáři, tvořící v té době nejvíce

---

³⁴ Bílek, 1987, s. 24-29.

bojeschopné součásti armády. K napětí prvních let po vzniku republiky zmiňme boje o Těšínsko a jižní oblasti Slovenska.

K překonání provizorních řešení došlo roku 1920 přijetím branného zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.³⁵ Tím byla stanovena všeobecná branná povinnost pro všechny občany s povinnou prezenční službou v délce čtrnácti měsíců (§ 17), nicméně s přechodným prodloužením na službu dvouletou, s jejímž zrušením se počítalo roku 1933, ale k němuž ve skutečnosti nikdy nedošlo.³⁶ Dvouletá prezenční služba byla pak zakotvena v zákoně č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu. Branná povinnost dle § 2 zmíněného zákona vznikala od dosažení 20 let věku a trvala do dovršení 50 let, vyjma osob vojenských, u nichž trvala do 60 let věku. Mírový početní stav armády byl stanoven na 150 000 mužů. V době branné pohotovosti (tj. mobilizace) podléhali branné povinnosti všichni státní občané ve věku od 17 do 60 let. K průběžnému doplňování československé armády byl v podstatě převzat původní rakousko-uherský model odvodů, přičemž povinnost odvodní trvala v míru 3 roky a to od 20 do 22 let věku. Došlo ke zrušení domobrany a zeměbrany a nově byla armáda tvořena armádou aktivní, tedy oněmi 150 000 muži, dále I. zálohou, v níž byly zařazeny vojenské osoby ve věku do 40 let k případnému doplnění aktivní armády v době války či stavu branné pohotovosti a nakonec II. zálohou, tvořenou vojenskými osobami ve věku mezi 40 a 50 lety. Jejím úkolem měla být za válečného stavu strážní služba a samozřejmě doplňování ztrát.

Kuriozitou branného zákona z roku 1920 je jeho ustanovení hned v § 1, kde se hovoří o Československé branné moci:

„jest povolána k tomu, aby hájila trvání, celistvosti a svobody republiky Československé proti nepřátelům zevnějším, jakož i spolupůsobila při udržování pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Může jí býti též použito k pomocným službám při pohromách, ohrožujících život a majetek.

*Branná soustava republiky Československé bude vybudována na **podkladě miličnín**; ustanovení tohoto zákona platí po dobu přechodnou.“*

Z textu zákona a zejména i z poválečných proklamací nové československé politické reprezentace tak vyplývalo, že vnější bezpečnost státu má být zajištěna pouze milicemi a tradiční armáda má být beze zbytku rozpuštěna, nicméně vše z výše zmíněného zůstalo pouze na papíře, jelikož již od počátku bylo jasné, že bez silné armády tradičního typu se mladá republika neobejde.

K zmíněné I. a II. záloze přibyla novelou branného zákona z roku 1927 i tzv. náhradní záloha, do níž byli zařazováni branci, jež byli v daném roce odvedeni nad stanovený počet (určena

---

³⁵ Bílek, 1987, s. 103.

³⁶ Tamtéž, s. 181.

hranice 70 000 branců ročně), a v níž byla prezenční služba v délce dvou let, opět mezi 20 a 22 roky věku.

Zákon o obraně státu (zák. č. 131/1936 Sb. z. a n., dále jen „ZObSt“)

Ve světle událostí na mezinárodní scéně a s nimi souvisejícím zhoršení bezpečnostní situace (remilitarizace Porýní) byla roku 1936 přijata celá řada zákonů dotýkajících se branné legislativy a zajištění obrany státu.³⁷ Mezi důležité právní normy tohoto roku je nutné zařadit i vládní nařízení č. 270/1936 Sb. z. a n. ze dne 23. října, jímž byla zřízena Stráž obrany státu (SOS) jakožto ozbrojený sbor určený k ochraně hranic před nenadálým napadením, složený zpočátku z příslušníků finanční stráže a četnictva a postupně doplňován vojáky prezenční služby.³⁸ Přijetí této normy formou vládního nařízení bylo možné díky zákonu o mimořádné moci nařizovací č. 95/1933 Sb. z. a n. (zmocňovací zákon), ve znění pozdějších předpisů.³⁹

Nejdůležitější normou však bezesporu byl zákon o obraně státu, jenž ve svém § 4 zavedl politickou i trestní odpovědnost vlády i jednotlivých ministrů za včasnou a účelnou přípravu obrany státu a za její zabezpečení ve válce. Dále byla v Hlavě II. ZObSt ustanovena Nejvyšší rada obrany státu (NROS) jako zvláštní výbor vlády ve věcech obrany státu a byla složena z ministrů jednotlivých resortů důležitých k zajištění obrany státu. Předsedou NROS byl pak předseda vlády. Mezi další důležitá ustanovení patřila ta v Hlavě III. ZObSt, jež se zabývala vymezením podniků důležitých pro obranu státu (důlní, energetické, textilní, zbrojní, muniční aj.). Vlastník takového podniku například musel být státně spolehlivý a nesměl zaměstnávat osoby státně nespolehlivé (zpravidla příslušníky německé menšiny). Nejpočetnějšími a nejdůležitějšími (§ 57 až § 138) pak

---

³⁷ Demilitarizované pásmo Porýní bylo vytyčeno v rámci Versailleské mírové smlouvy jakožto území na levém břehu Rýna, na němž nesmí být dislokovány žádné ozbrojené síly. Francie, společně s dalšími vítěznými státy Dohody, si od demilitarizovaného pásma slibovala bezpečnostní záruku před dalším případným německým útokem. Oproti tomu v Německu bylo toto vnucené omezení vnímáno jako další národní pokoření a omezení suverenity. Adolf Hitler tedy 7. března 1936 rozhodl o opětovném vojenském obsazení území, jakožto politického gesta vnitropolitického i mezinárodního charakteru. Jednalo se do značné míry o strategický gambit, jelikož sám Hitler si byl vědom, že Německo není v žádném případě připraveno na další ozbrojený konflikt a německé jednotky tak měly rozkaz se při jakémkoli francouzském náznaku odporu dát na ústup. Francie však rovněž nebyla připravena a veřejné mínění si nepřálo žádný konflikt, a tak se pouze omezila na diplomatický protest spolu s Velkou Británií. V důsledku tak byla remilitarizace Porýní obrovským německým úspěchem ve snaze o revizi Versailleského mírového systému a rovněž podpora nacistického hnutí i samotného Hitlera značně vzrostla. Západní země tak přišly o další možnost, jak zarazit teritoriální ambice nacistického Německa.

³⁸ Stráž obrany státu byla z počátku složena z příslušníků policejních složek, zejména finanční stráže a četnictva. Až později, v důsledku zhoršení bezpečnostní situace v příhraničních oblastech, byla posilována i příslušníky pravidelné armády. Do služby v praporech SOS byli z objektivních důvodů přednostně přijímáni občané české, slovenské a rusínské národnosti. Hlavními úkoly SOS pak byla dle zmíněného nařízení ochrana neporušitelnosti státní hranice a nedotknutelnosti státního území. Ta spočívala v dílčích úkolech, jimiž byly zejména trvalé střežení státní hranice a tvoření prvního sledu hájícího hranici při nepřátelských případech, vykonávání zpravodajské a hlásné služby či práce na přípravě ničení a zatarasování komunikací.

³⁹ Zákon č. 95/1933 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací byl původně přijat za účelem pružnější reakce na tehdejší hospodářskou krizi a zmocňoval vládu k vydávání opatření k odvrácení či zmírnění škod a poruch hospodářského života. V rámci jeho novelizace zák. č. 131/1935 Sb. z. a n. byla jeho působnost rozšířena i na opatření pro organizaci policejní správy a služby, jež umožnila i zmíněný vznik Stráže obrany státu.

byla ustanovení Hlavy IV. o obraně státu za stavu branné pohotovosti (tj. mobilizace). Ta upravovala celou škálu opatření od pracovní povinnosti osob zaměstnaných v podnicích důležitých pro obranu státu, jiných osobních úkonů na obranu státu, opatřování věcných prostředků na obranu státu (rekvizice dopravních prostředků, dobytka, užívání pozemních komunikací a vodních cest aj.), až po hospodářskou organizaci státu za stavu branné pohotovosti. Vláda byla zmocněna k odložení nikoliv nezbytných státních výdajů a uvolněné prostředky využít k zajištění financování obrany státu. ZObSt však upravoval i výši jednotlivých náhrad za strpěná omezení práv, tedy například za poskytnuté osobní úkony i věcné prostředky (Hlava VII.) a zejména pak celou řadu ustanovení sankčního charakteru (Hlava VIII.), a to jak přestupků (např. neplnění osobních a věcných závazků), tak trestných činů (např. nedovolené najímání vojska v § 176 ZObSt, nedovolený vývoz zbraní v § 177 ZObSt či podvodné vnikání do podniků důležitých pro obranu státu v § 179 ZObSt).⁴⁰

Vyhlášení stavu branné pohotovosti roku 1938

Nejslavnější a zároveň nejtemnější „hodinou“ československé branné moci byl bezesporu rok 1938. Bezpečnostní situace uvnitř Československa se setrvale zhoršovala, zejména kvůli stupňujícímu nátlaku a požadavkům ze strany sudetoněmecké SdP (*Sudetendeutsche Partei*), jež pod vedením svého vůdce Konrada Henleina rozpoutávala nepokoje v pohraničí, přepadávala hraniční oddíly SOS a připravovala se na generální povstání, jehož potlačení československou armádou by bylo záminkou pro vyhlášení války Německem a dobytí ČSR vojenskou cestou. Ve světle těchto událostí a zpráv vojenské rozvědky o shromažďování německých divizí v pohraničních oblastech bylo dne 20. května 1938 na večerním jednání vlády rozhodnuto vyhlásit k dalšímu dni mimořádné opatření spočívající v povolání nejmladšího ročníku záloh (§ 27 zák. č. 193/1920 Sb. z. a n.) a dalších specialistů k výkonu branné povinnosti a vyhlášení stavu ostrahy hranic. Tím byl do 23. května navýšen početní stav armády z 200 000 na 370 000 mužů. Hladký průběh květnové mobilizace československé armády znemožnil připravované henleinovské povstání a po částečném uklidnění situace byla mimořádná opatření postupně do 22. června opět odvolávána.

Nepoměrně nebezpečnější a nepředvídatelnější byla však bezpečnostní situace v září 1938. Poté, co 13. září vypuklo v německy hovořícím pohraničí ozbrojené povstání a situace ve střední Evropě dále eskalovala, byla opět vyhlášena mimořádná opatření. Opět byli povoláni záložníci a stav armády se zvýšil z původních 260 000 na více než 380 000 mužů. To umožnilo obsazení hraničního opevnění, pohotovost letectva a aktivaci protiletadlové obrany, nicméně i přesto bylo

---

⁴⁰ Bílek, 1987, s. 372-375.

třeba dalších vojáků, a tak k dalšímu povolání záložníků došlo 17. září, kdy byl povolán další ročník (i přes naléhání hlavního štábu, jenž požadoval rovnou povolání ročníků dvou) a armáda tak dosáhla počtu 460 000 mužů. Dne 22. září byla nařízena ostraha hranic s Německem, Maďarskem i Polskem a situace tak již byla opravdu kritická, a proto byla následujícího dne, 23. září 1938, vyhlášena vládní vyhláškou č. 183/1938 Sb. z. a n., o vstupu státu do branné pohotovosti, všeobecná mobilizace dle § 57 odst. 1 a 3 ZObSt ve spojení s § 23 zák. č. 193/1920 Sb. z. a n., branného zákona. Mobilizovaná Československá branná moc měla během deseti dnů od mobilizace přejít na válečnou organizaci (naplnění tabulkových stavů všech útvarů) a čítat úctyhodných 1 250 000 mužů, avšak v důsledku nenastoupení prakticky všech branců německé národnosti byl konečný počet vojáků o něco nižší, ale i přesto dosahoval stále úctyhodného čísla 1 100 000 mužů. Vrchním velitelem Československé branné moci se stal armádní generál Ludvík Krejčí, o jehož odhodlání bojovat svědčí jeho dřívější výzva, jíž zakončil jedno ze svých memorand k doporučení přijetí zmíněných mimořádných opatření z počátku osudného září 1938 a sice: „*Když zemřít, tak čestně*“. I přes nad očekávání rychlý nástup záložníků, jež byl i na poli mezinárodním označován jako bezchybný a obdivuhodný, se projevil problémy způsobené nenastoupením branců německé národnosti a nedostatečným stupněm motorizace jak armády, tak civilního sektoru, jehož automobily následně nemohly být armádou rekvírovány, jelikož byly potřebné k zajištění chodu válečného hospodářství. Dalším problémem probíhající mobilizace byla tragicky rozdílná kvalita mezi útvary mírovými a útvary budovanými za mobilizaci, jež byly složeny z drtivé většiny z málo zkušených záložníků. I přes zmíněné problémy a nedostatky byla Československá branná moc a s ní i celá republika připravena a odhodlána přijmout boj, jenž měl dle německých plánů vypuknout nejpozději 1. října 1938.

Mnichovský diktát z 30. září 1938 přinesl konec nadějí na jakoukoliv vojenskou pomoc západních spojenců smrtelně ohrožené Československé republice. Po 1. říjnu 1938 a potupném odevzdání opevněného pohraničí nepříteli bez boje začala postupná demobilizace mohutné armády, jež se týkala všech útvarů s výjimkou těch dislokovaných na území Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde se očekával případný střet s Maďarskem. Nakonec i tyto útvary čekala demobilizace, jelikož k očekávanému střetu nedošlo, a tak byla 15. prosince 1938 demobilizován i nejmladší ročník povolaných záloh a Československá branná moc se tak vrátila zpět na mírové počty.

Poslední smrtelnou ranou do zad ochromené druhé republiky bylo její konečné vojenské obsazení německou brannou mocí 14. března 1939 a ustanovení Protektorátu Čechy a Morava trvajících krvavých šest let až do 9. května 1945 a konce 2. světové války v Evropě. Po celou dobu jejího trvání však bojovaly československé exilové jednotky v řadách armád zemí protihitlerovské

koalice, ať už se jednalo o heroické nasazení československých letců v bitvě o Francii a později a mnohem známěji v bitvě o Británii, výsadkářů pronikajících pod rouškou noci na území okupované vlasti, „pouštní krysy“ bránící přístav Tobruk a pozdější příslušníky Československé samostatné obrněné brigády, či jednotek sloužících v 1. československém armádním sboru v SSSR.

3.5. Branná povinnost v poválečném Československu

Po konci 2. světové války byla postupně nově konsolidovaná československá armáda demobilizována, stalo se tak na základě vládní vyhlášky č. 462/1945 Sb., o ukončení stavu branné pohotovosti státu, jež formálně ukončila stav branné pohotovosti trvající již od mobilizace z 23. září 1938. Od konce války až do roku 1949 platil stále ještě prvorepublikový branný zákon (zák. č. 193/1920 Sb. z. a n.), byť s drobnými změnami. Nahrazen byl až branným zákonem č. 92/1949 Sb., jenž, ač několikrát novelizován, představoval hlavní právní pramen úpravy branné povinnosti v Československu až do roku 1999. Nově přijatý zákon ponechal povinnou dvouletou vojenskou prezenční službu, přičemž dle § 5 odst. 1 branná povinnost vznikala 1. lednem roku, v němž občan dovrší 17 let a zanikala 31. prosincem roku, v němž občan dovrší 60 let. Branná povinnost se v této době dle § 5 odst. 2 vztahovala pouze na muže výše zmíněného věkového rozpětí, na muže starší pouze v případě vyhlášení mimořádných opatření a na ženy rovněž v případě mimořádných opatření, či v případě dobrovolného převzetí branné povinnosti. Součástí branné povinnosti dle tohoto zákona byly dle § 4 čtyři dílčí povinnosti a sice povinnost odvodní (§ 10), povinnost služební (§ 20), povinnost k zvláštní službě (§ 41) a povinnost k osobním úkonům pro potřeby branné moci (§ 45).

Odvodní povinnost zakládala povinnost podrobit se odvodnímu řízení, tedy úřednímu řízení, jehož výsledkem bylo rozhodnutí, zda je osoba schopná vojenské služby. Odvodní povinnost vznikala buď přímo ze zákona, a to 1. lednem roku, v němž občan dovrší 19 let (roku 1954 sníženo na 18 let), dále existovala odvodní povinnost mimořádná za branné pohotovosti státu (§ 12 ve spojení s § 49) a dobrovolná odvodní povinnost v případě dobrovolného vstupu do vojska (§ 14 a § 15). Odvody se zpravidla konaly jednou ročně v první polovině roku, případně byly doplňovány ještě odvody dodatečnými. Kuriózní je z perspektivy dnešní terminologie výčet osob naprosto neschopných vojenské činné služby v § 7 odst. 2 nařízení vlády č. 209/1949 Sb., jímž se provádí branný zákon, jež takto označuje osoby:

„a) bez ruky nebo bez nohy, b) slepé na obě oči, c) hluchoněmé, d) kretény, soudem pro choromyslnost nebo slabomyslnost zbavené úplně svéprávnosti nebo dané pod opatrovnictví, f) stížené vadou, která je činí trvale neschopnými samostatně se

*pohybovat, a g) trpící padoucnici (hystereoepilepsií), duševní chorobou nebo slabomyslností.*⁴¹

Povinnost služební, jakožto povinnost nastoupit a vykonávat vojenskou činnou službu zahrnovala dle § 20 odst. 2 zejména základní službu, náhradní službu (v případě nenastoupení základní služby), vojenská cvičení či mimořádnou službu v případě branné povinnosti státu a dalších mimořádných opatření.

Roku 1954 byl změněn i oficiální název Československé armády na Československou lidovou armádu (ČSLA), a to v důsledku X. sjezdu KSČ konaného toho roku v Praze, kde byl přijat závěr, že: „...Československá armáda se stala armádou lidovou, vychovávanou k bezmezné oddanosti a lásce k lidově-demokratické vlasti“. Nový název měl tedy lépe prezentovat toto sepětí lidu a armády jako jejího ochránce.⁴²

3.5.1. Základní vojenská služba a náhradní služba

Povinná vojenská služba zůstala v nezměněné délce dvou let od přijetí branného zákona č. 92/1949 až do pádu komunistického režimu. Všichni odvedenci byli tak povinni podstoupit standardní základní službu. Náhradní službu, jejíž délka činila 5 měsíců, vykonávali všichni, kteří byli bez vlastní viny odvedeni po dosažení 30 roku věku nebo bez vlastní viny nenastoupili základní službu před dovršením též věkové hranice.

3.5.2. Civilní služba

Modifikací bylo přijetí zákona č. 18/1992 Sb., o civilní službě, jímž byl do československého právního řádu zakotven institut civilní služby, fungující jako alternativa služby státu pro občany sice podléhající služební povinnosti, tj. vojenské činné službě, avšak odmítající z důvodů svědomí či náboženského vyznání výkon vojenské základní nebo náhradní služby. Civilní služba byla vykonávána formou pomocných činností zejména ve zdravotnictví, sociálních službách či při likvidaci následků živelních pohrom a její délka byla o polovinu delší než standardní vojenská služba.

V souvislosti s profesionalizací armády byla však civilní služba zrušena spolu se zánikem povinné vojenské služby, a to zák. č. 587/2004 Sb., o zrušení civilní služby.

---

⁴¹ Zde však pro úplnost dodejme, že se jednalo o osoby diagnostikované s kretenismem, tj. onemocněním způsobeným neléčenou sníženou činností štítné žlázy, jehož důsledkem byla duševní zaostalost či narušený tělesný vývoj.

⁴² Bílek, 1989, s. 520.

4. Přejít od prezenční služby k profesionální armádě a právní úprava branné povinnosti v České republice

V důsledku již zmíněných změn v zahraniční politice, a tedy i obranné strategii samostatné České republiky, byly postupně snižovány počty branců každoročně nastupujících do výkonu základní služby, až bylo rozhodnuto o přechodu na armádu čistě profesionální, jež bude integrována do systému kolektivní obrany a bude proto budována v souladu se standardy NATO. Dnem 30. března 2004, kdy na „vojnu“ nastoupilo posledních 878 branců, se tak uzavřela zdejší kapitola povinné vojenské služby a od 1. ledna 2005 se již začala psát nová kapitola dějin OS ČR.

Právní úpravě nejen profesionální armády se níže věnuje právě tato kapitola.

4.1. Organizační struktura ozbrojených sil České republiky

Hlavním právním předpisem, upravujícím postavení, úkoly a členění ozbrojených sil je zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách (ZOS). Dle dělení provedeného v jeho § 3 jsou ozbrojené síly České republiky rozděleny na tři složky: armádu, Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž. Základním úkolem ozbrojených sil jako celku, vytyčeným v § 9 ZOS je příprava k obraně České republiky, její obrana proti vnějšímu napadení a dále plnění úkolů jež pro ozbrojené síly vyplývají z mezinárodních smluvních závazků České republiky o společné obraně proti napadení. V části třetí, čtvrté a páté ZOS jsou následně vymezeny okruhy úkolů jednotlivých složek. Mezi úkoly armády, tedy nejpočetnější části OS ČR, dle části třetí ZOS dále patří zejména střežení objektů důležitých pro obranu státu (ODOS), plnění úkolů Policie České republiky po dobu nezbytně nutnou, záchranné akce při pohromách nebo jiných závažných situacích ohrožujících životy, zdraví, značné majetkové hodnoty nebo životní prostředí nebo likvidace následků takové pohromy, dále letecká doprava ústavních činitelů či plnění humanitárních úkolů civilní obrany.⁴³ Mezi úkoly Vojenské kanceláře prezidenta republiky pod části čtvrté ZOS patří výkon pravomocí prezidenta republiky jako vrchního velitele ozbrojených sil a řízení Hradní stráže. V části páté konečně nalezneme i vymezení úkolů Hradní stráže, kam jistě nepřekvapivě patří provádění vnější ostrahy areálu Pražského hradu a zabezpečování jeho obrany společně s objekty, jež slouží jako dočasná sídla prezidenta a jeho hostů. Dalším úkolem je organizace a zajišťování vojenských poct, a to zejména při oficiálních návštěvách představitelů jiných států. Zajímavým ustanovením, svědčícím o taxativnosti výčtu úkolů Hradní stráže je § 28 odst. 2, jenž nám říká, že Hradní stráž nesmí být použita k plnění jiných úkolů než výše vymezených.

---

⁴³ Objekty důležité pro obranu státu jsou vymezeny v zákoně č. 222/1999 S., o zajišťování obrany České republiky v § 29. Jsou jimi pozemky a stavby umístěné ve vojenských újezdech, jež mají význam z vojenského, politického či hospodářského hlediska pro zajištění obrany státu, zejména pro zajištění základních funkcí státu a zabezpečení ozbrojených sil. Dále jsou jimi pozemky a stavby určené k ochraně obyvatel a objekty strategického významu. Typicky se tak jedná např. o vodárny, elektrárny, přehrady, úkryty pro obyvatelstvo či strategické podniky.

4.1.1. Vojenské správní úřady (dále jen „VSÚ“)

Poslední branný zákon upravující povinnou vojenskou základní službu (zákon č. 218/1993 Sb.) zřídil celkem 86 územních vojenských správ, kopírujících územní obvody okresů, jakožto vojenské správní orgány prvního stupně a dále 8 velitelství územní obrany, jakožto orgány druhostupňové. Hlavními úkoly územní vojenské správy bylo plnění úkolů na úseku branné povinnosti, tvorba evidence branců, doplňování OS ČR v dobách míru, plánování a zabezpečování mobilizační přípravy a případné samotné provádění mobilizace, či zabezpečování péče o vojenské veterány. Novelou z roku 1.1.2003 byl počet územních vojenských správ snížen na 35 a došlo ke zřízení Hlavního doplňovacího úřadu jako centralizovaného druhostupňového VSÚ jako náhrady za zrušená velitelství územní obrany. S pravidelným snižováním počtu vojáků základní služby tak docházelo k postupnému „zeštíhlování“ celého vojenského administrativního aparátu.

S přechodem k profesionální armádě doznala velkých úprav i organizace vojenské státní správy, jelikož již nebylo nutné logisticky zajišťovat každoroční nástup branců. K 1. lednu 2005, s účinností platného branného zákona, přestaly existovat územní vojenské správy a k nim přidružené odvodní komise i krátce fungující Hlavní doplňovací úřad a celá řada dalších orgánů, jejichž působnost převzalo čtrnáct nově zřízených Krajských vojenských velitelství (KVV) organizovaných dle vyšších územních samosprávných celků, tedy krajů.⁴⁴

Za mírového stavu provádí doplňování profesionálních vojáků a výběrové řízení občanů do aktivní zálohy vojenské správní orgány, tedy KVV. V případě vyhlášení stavu ohrožení státu či válečného stavu se na odvodním řízení budou podílet i krajské úřady a úřady obcí s rozšířenou působností v rámci výkonu přenesené působnosti (viz podkapitola o odvodním řízení).

Okrajově je zde možné zmínit i újezdní úřady vykonávající státní správu na území vojenských újezdů, zřízených dle § 30 až § 38 zákona. č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky (dále jen „ZoČR“) za účelem zajišťování obrany státu a k výcviku ozbrojených sil. Tyto újezdy tvoří územní správní jednotku a v čele újezdního úřadu stojí jeho přednosta, kterým je voják z povolání.

4.2. Aktuální úprava branné povinnosti

Platnou právní úpravu branné povinnosti představuje zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), účinný od 1.1.2005. Věcný rozsah branné povinnosti je vymezen v § 1 odst. 1 branného zákona a jeho doslovnou citaci jsem již uvedl v podkapitole 2.1. této práce. Zde pro připomenutí uvedu, že se jedná o povinnost státního občana České republiky plnit úkoly ozbrojených sil České republiky a zahrnuje zejména podrobení se

---

⁴⁴ Viz § 9 branného zákona.

odvodnímu řízení a výkonu vojenské činné služby. Dále § 1 branného zákona ve svých pododstavcích definuje i další klíčové pojmy a definice, a to kdy se občan stává vojákem (tedy pravomocným rozhodnutím o jeho schopnosti vykonávat vojenskou činnou službu), a dále samotnou vojenskou činnou službu (§ 1 odst. 2) a mimořádnou službu (§ 1 odst. 3). Vojenskou činnou službou se rozumí služba mimo stav ohrožení státu nebo mimo válečný stav a představuje službu vojáka z povolání ve služebním poměru, přípravu vojáka k plnění úkolů ozbrojených sil nebo službu vojáka v operačním nasazení. Mimořádnou službou je oproti tomu analogicky vojenská činná služba vykonávaná za stavu ohrožení státu či válečného stavu. Rovněž je definován i rozdíl mezi vojákem v činné službě a vojákem v záloze, přičemž voják vykonávající vojenskou činnou službu dle odst. 2 a 3 je vojákem v činné službě a voják, jenž nevykonává vojenskou činnou službu, ačkoliv se na něj stále vztahuje branná povinnost, je vojákem v záloze (neplést s příslušníky aktivní zálohy, o níž je pojednáno níže).

Osobním rozsahem se branná povinnost vztahuje na občany České republiky ve věku od 18 do 60 let a vztahuje se jak na muže, tak na ženy. Branná povinnost tedy občanovi vzniká dnem dosažení 18 let, či osobě starší 18 let, a to ke dni, k němuž nabyla státní občanství České republiky. Branná povinnost zaniká dosažením věkové hranice 60 let, či z dalších, taxativně vymezených, důvodů dle § 7 branného zákona. Typicky nabytím právní moci rozhodnutí, kterým se občan stává neschopným vykonávat vojenskou činnou službu, nabytím právní moci rozhodnutí o omezení svéprávnosti občana, či pozbytím státního občanství České republiky.

Výjimku z nutnosti státního občanství tvoří § 3 upravující institut dobrovolného převzetí branné povinnosti, jenž umožňuje převzít brannou povinnost i cizincům. S občanstvím je spojena i otázka branné povinnosti osob s více státními příslušnostmi (bipolity, či polypolity). Tuto problematiku upravuje § 34 branného zákona, jenž ve svém čtvrtém odstavci říká, že:

„Občan, který má více státních občanství, může vstoupit do ozbrojených sil jiného státu, jehož je také státním občanem, bez souhlasu prezidenta republiky. Bez souhlasu prezidenta republiky může vstoupit do ozbrojených sil jiného státu též občan za předpokladu, že tento stát je členem mezinárodní organizace zajišťující společnou obranu proti napadení, jíž je Česká republika členem.“

Jedná se tak o poměrně benevolentní právní úpravu, jenž umožňuje službu v ozbrojených silách jiného státu i bez předchozího souhlasu prezidenta republiky a nenesou tak s sebou byrokratickou zátěž spojenou s podáním žádosti o souhlas, jako je tomu v ostatních případech dle § 34. Takto vydaný souhlas prezidenta republiky přitom pozbývá platnosti dnem účinnosti

vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, což se jeví jako logický požadavek na v zahraničí sloužící české státní občany v případě ohrožení země.

4.2.1. Odvodní povinnost a odvodní řízení

Odvodní povinnost, jak již bylo řečeno výše, je součástí branné povinnosti a představuje povinnost podrobit se odvodnímu řízení, jež je vedeno za účelem vydání rozhodnutí, zda je posuzovaný bránc schopen vojenské činné služby. Povinnost podrobit se odvodní povinnosti je však spjatá s vyhlášením stavu ohrožení státu, a to v případě tzv. výběrového doplnění ozbrojených sil (§ 22a branného zákona) či s vyhlášením válečného stavu a vyhlášením částečné nebo všeobecné mobilizace (§ 23 branného zákona).

Za mírového stavu, tedy i během nouzového stavu (*a contrario* k § 18 odst. 2 branného zákona), je doplňování OS ČR dobrovolné a řízení o posouzení způsobilosti uchazeče je zahajováno pouze na žádost občana o povolání do služebního poměru vojáka z povolání, žádost o zařazení do aktivní zálohy či žádost o účast na dobrovolném vojenském cvičení. Jedná se tak o institut dobrovolného převzetí výkonu branné povinnosti dle § 4 až § 5a branného zákona.

Prvním krokem a základním kamenem odvodového řízení dle části páté branného zákona, je vydání nařízení vlády za stavu ohrožení státu či válečného stavu, jímž se stanoví v závislosti na personálních potřebách OS ČR, počty občanů povinných podrobit se odvodnímu řízení dle ročníku jejich narození, potřebné odborné kvalifikace a termín zahájení řízení. Povolání konkrétního občana k odvodnímu řízení již provádí místně příslušné KVV, a to formou zaslání dotazníku, jenž slouží k vyplnění základních informací o občanovi (vyjma základních informací jsou to zejména informace o nejvyšším dosaženém vzdělání, zaměstnání, zvláštních znalostech a schopnostech, např. řidičské oprávnění a jeho skupiny či zdravotnický kurz, a subjektivní zhodnocení zdravotního stavu. Součástí vyplněného dotazníku je i výpis ze zdravotnické dokumentace od registrujícího lékaře dle údajů z poslední provedené preventivní prohlídky a průkazového foto zachycující současnou podobu občana. Lhůta k podání vyplněného dotazníku zpět na příslušné KVV je stanovena na 30 dní od jeho doručení občanovi.

Po stanovení termínu odvodního řízení nařízením vlády jsou zřízeny čtyřčlenné odvodní komise, jejichž sídlem je vždy sídlo KVV, a jejichž působnost je shodná s územní působností příslušného KVV. Předsedou odvodní komise je vždy ředitel KVV nebo jím určený zástupce KVV. Zbýlými členy odvodní komise, jsou zástupce obecního úřadu obce s rozšířenou působností určený starostou a dva civilní lékaři. Členy odvodní komise jmenuje ředitel KVV. Součinnost v odvodním řízení poskytují i krajské úřady a úřady obcí s rozšířenou působností. Krajské úřady zajišťují zdravotnický personál a vybavení k zabezpečení lékařských prohlídek a úřady obcí

s rozšířenou působností zajišťují místnosti a jejich technické zabezpečení ke konání lékařských prohlídek.

Po doručení povolávacího rozkazu vydaným KVV, je občan povinen dostavit se k odvodnímu řízení.⁴⁵ Při odvodním řízení je občan podroben lékařskému vyšetření, případně dodatečně poslán k odbornému vyšetření, je-li třeba. Na základě výsledků tohoto vyšetření je následně zpracován posudek o stupni zdravotní způsobilosti občana vykonávat vojenskou činnou službu. Ten je následně podkladem pro rozhodnutí o schopnosti či neschopnosti vykonávat vojenskou činnou službu.⁴⁶

4.2.2. Služební povinnost

Jak již bylo zmíněno výše, služební povinnost, jakožto obecnější pojem, obsahuje vojenskou činnou službu mimo stav ohrožení státu nebo mimo válečný stav a vojenskou činnou službu během těchto stavů, tj. službu mimořádnou.⁴⁷

Vojenskou činnou službu mimo stav ohrožení státu nebo válečný stav je příprava vojáka v záloze k plnění úkolů ozbrojených sil, služba v operačním nasazení a povolání na vojenské cvičení nebo do služby v operačním nasazení.

Mimořádnou službou je služba vojáka na vojenském cvičení, služba vojáka v operačním nasazení nebo služba vojáka z povolání, jenž vykonává vojenskou činnou službu, a to ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Voják v záloze oproti tomu vykonává mimořádnou službu až ode dne nástupu k vojenskému útvaru na základě povolávacího rozkazu vydaného KVV. Mimořádná služba vždy skončí nejpozději do 3 měsíců po zrušení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a před samotným propuštěním je voják povinen podrobit se opět lékařské prohlídce vojenským lékařem.

---

⁴⁵ Povolávací rozkaz se doručuje jako poštovní zásilka do vlastních rukou, a to nejpozději 30 dní před odvodním řízením. Pokud občan tento rozkaz neobdrží, je i tak povinen se k řízení dostavit, a to na základě veřejné vyhlášky vydané KVV. Pokud se ani tak občan nemůže účastnit odvodního řízení a s dostatečným předstihem o této skutečnosti informuje KVV, podrobí se řízení dodatečně

⁴⁶ Zvláštním předpisem k posuzování zdravotní způsobilosti občanů vykonávat vojenskou činnou službu je vyhláška ministerstva obrany č. 357/2016 Sb., o zdravotní způsobilosti k výkonu vojenské činné služby. Zdravotní způsobilost se vyznačuje ve stupních A, BI, BII, BIII, C nebo D, přičemž schopen vojenské činné služby je občan až do stupně C. Stupeň A představuje způsobilost k vojenské činné službě „Schopen bez omezení“. Stupeň B a jeho podskupiny BI až BIII představují způsobilost „Schopen s výhradou“, přičemž jsou dány podmínky k výkonu vojenské činné služby dle § 2 odst. 7 zmíněné vyhlášky. Stupeň C představuje způsobilost „Schopen s omezením“ a stupeň D představuje neschopnost k výkonu vojenské činné služby. Pro představu zde autor uvádí, že dle lékařského posudku je sám schopen vojenské činné služby dle stupně BIII, a to kvůli brýlím na dálku. Vyhláška tak pro představu uvádí, že tento stupeň:

„Schopen, ne pro III (značka BIII)“ lze stanovit občanovi při odvodním řízení, občanovi, který požádal o zařazení do aktivní zálohy nebo o účast na vojenském cvičení, vojákovi mužstva, poddůstojníkům nebo důstojníkům při zdravotní způsobilosti, která umožňuje běžnou pracovní aktivitu a dovoluje vykonávat vojenskou činnou službu, kromě vojenských odborností a služebního zařazení, jež vyžadují přesnost a pohotovost smyslových orgánů.“

⁴⁷ Část třetí a čtvrtá branného zákona.

Z výkonu mimořádné služby může být voják rovněž propuštěn nebo jejího výkonu zproštěn. Propuštěn je voják dle § 9 odst. 2 na základě pravomocného rozhodnutí vydaného v přezkumném řízení, jímž se stal neschopný vykonávat vojenskou činnou službu, dále pokud byl vzat do vazby či nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody, nebo jiného trestu omezujícího osobní svobodu. Posledním důvodem a okamžikem je den následující po měsíci, kdy se svémocně vzdalil z výkonu služby.⁴⁸ Posledním důvodem pro propuštění je těhotenství vojákyně, přičemž však nehraje roli stádium těhotenství, nýbrž okamžik jeho ohlášení služebnímu orgánu. Je tedy zřejmé, že propuštění z mimořádné služby má, až na případ těhotné vojákyně, povahu sankčního charakteru. Oproti tomu zproštění výkonu mimořádné služby dle § 17, je svou povahou spíše jakousi úlevou, avšak pouze při existenci objektivního veřejného zájmu, jelikož zproštění výkonu může být voják pouze v případě, že je v důležitém bezpečnostním zájmu státu, aby mohl nadále vykonávat své civilní zaměstnání.⁴⁹

Dalším a jistě zajímavým institutem, zakotveným i v českém ústavním právu, je odmítnutí mimořádné služby z důvodu svého svědomí nebo náboženského vyznání podle § 6.⁵⁰ Výhrada svědomí tak není vázána na příslušnost k náboženské společnosti, ale vztahuje se na kohokoliv, kdo se odmítá dotknout zbraně či někoho zabít. Popis institutu je však veskrze strohý a branný zákon zde pouze určuje formální náležitosti odůvodněného prohlášení, jež má voják v záloze podat příslušnému KVV. Ze známějších náboženských společností zmiňme např. Adventisty sedmého dne, kteří svým členům zakazují službu ve zbraní.⁵¹ Nicméně i přes podané prohlášení o odmítnutí mimořádné služby podléhá občan stále pracovní povinnosti podle § 21 ZOČR.

4.2.3. Služební poměr

Hlavním právním předpisem upravujícím vznik, změnu a zánik služebního poměru je zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě a na úseku branné povinnosti dále ještě jeho *lex specialis*, zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, jenž komplexně upravuje vojenskou službu jako zaměstnání. Pro účely této práce zde nebudu komplexně rozebírat problematiku služebního poměru, ale zaměřím se na jeho nejdůležitější specifika ve vztahu k vojákům z povolání.

---

⁴⁸ Viz § 115 trestního zákoníku.

⁴⁹ Výčet se nachází v ustanovení § 17 odst. 2 branného zákona a jedná se o zabezpečení chodu národního hospodářství, ochrany obyvatel, zabezpečení požární ochrany obcí či chodu nezbytných státních institucí a ozbrojených sborů.

⁵⁰ Čl. 15 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

⁵¹ Zde možná některému čtenáři může na mysli vytanul i příběh desátníka americké armády Desmonda Dosse, který i přes svou příslušnost ke zmíněné církvi vstoupil do armády, a dokonce obdržel i povolení k službě beze zbraně. Sloužil tak jako zdravotník a ačkoli neozbrojen, byl za své hrdinské činy vyznamenán Medailí cti, nejvyšším vyznamenáním USA. Jeho činy během bitvy o Okinawu v roce 1945 byly před nedávnem dokonce zfilmovány ve snímku *Hacksaw Ridge*.

Jako vojáka z povolání definuje tento předpis v § 2 odst. 1 občana, který vojenskou činnou službu vykonává jako svoje zaměstnání. V § 3 jsou dále stanoveny podmínky k povolání občana do služebního poměru. Jsou jimi složení vojenské přísahy, trestní bezúhonnost, podepsané prohlášení a nepodporování politické strany či jiného hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačování práv a svobod člověka nebo hlásá národnostní, náboženskou nebo rasovou nenávisť, dále zdravotní způsobilost a splněné kvalifikační předpoklady stanovené pro služební zařazení, na něž má být následně zařazen. Služební poměr následně vzniká následující den po doručení rozhodnutí služebního orgánu o povolání občana do služebního poměru. V tomto rozhodnutí je uveden den a místo nástupu služby, služební zařazení, jmenování do hodnosti, zkušební doba a doba trvání služebního poměru.⁵²

Služební poměr pak zaniká dle § 18 propuštěním, uplynutím stanovené doby trvání služebního poměru, odnětím hodnosti, rozhodnutím soudu o ztrátě vojenské hodnosti, úmrtím vojáka, prohlášením vojáka za mrtvého, pozbytím státního občanství České republiky, ztrátou zdravotní způsobilosti na základě rozhodnutí přezkumné komise, omezením svéprávnosti a zrušením ve zkušební době.⁵³ Důvodů pro propuštění ze služebního poměru je mnoho, a proto na ně pouze odkáží v § 19. Obdobně jako v zákoníku práce je i v zákonu o vojácích z povolání upravena i tzv. ochranná doba, během níž nemůže být voják propuštěn. Jedná se zejména o dočasnou neschopnost ke službě pro nemoc nebo úraz, těhotenství vojákyně, čerpání rodičovské dovolené.

Zákon dále v hlavě čtvrté a páté, velmi podobně jako zákoník práce upravuje tyto instituty v pracovněprávním poměru, upravuje výkon služby a její základní týdenní rozvržení, přestávky ve službě a nepřetržitý odpočinek mezi jednotlivými službami, služební pohotovost, intenzivní a nepřetržitý vojenský výcvik či nepřetržitě nasazení a dovolenou, jejíž výměra činí 6 týdnů.

V části páté je upraveno finanční zabezpečení vojáků. Vojáci z povolání pobírají služební plat ve výši závislé na služebním zařazení, tj. služebním tarifu dle hodnosti a dále navýšené o příplatky např. za služby v zahraničí, výkonností příplatek, služební pohotovost či příplatek za zvýšenou odpovědnost.⁵⁴ Vojákům z povolání je rovněž poskytován náborový, kvalifikační a stabilizační příspěvek, přičemž stabilizační příspěvek je poskytován za každý ukončený kalendářní měsíc služby.

---

⁵² Služební zařazení je upraveno v § 6 zákona o vojácích z povolání a jedná se o výkon služby v: OS ČR, ministerstvu, ve vojenských školách, ve Vojenské policii nebo ve Vojenském zpravodajství.

⁵³ Ztráta vojenské hodnosti je dle § 79 trestního zákoníku jedním z trestů, jež je možné uložit odsuzuje-li se pachatel za úmyslný trestný čin spáchaný ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta. Soud může tento trest uložit i vedle trestu jiného, pokud to vyžaduje kázeň a pořádek v ozbrojených silách. Trest spočívá ve snížení hodnosti (tj. degradaci) na hodnost vojína.

⁵⁴ Výše služebního tarifu pro jednotlivé hodnosti je upravena v § 68 zákona o vojácích z povolání.

4.3. Povinnosti vojáka z povolání, vojenské kázeňské právo

Základní povinnosti vojáků z povolání obsahuje hlava druhá branného zákona. Voják je tak zejména povinen důsledně a přesně plnit úkoly, které mu ukládají právní předpisy a rozkazy nadřízených, svědomitě a řádně plnit službu podle svých sil, znalostí a schopností, zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, jež se dozvěděl při výkonu služby, dodržovat pravidla služební zdvořilosti a chovat se i mimo službu tak, aby neohrozil vážnost a důvěryhodnost ozbrojených sil a v neposlední řadě při výkonu služby nosit předepsaný stejnokroj a zdržet se jednání, které by znevažovalo jeho vzhled.

S výše zmíněným souvisí i vojenské kázeňské právo, tedy soubor kázeňských pravomocí, odměn a trestů určených k vynucování zmíněných povinností. Kázeňskou pravomocí se rozumí právo udělovat kázeňské odměny a ukládat kázeňské tresty a v plném rozsahu jí disponují pouze prezident a ministr obrany, v (omezeném) rozsahu stanoveném vojenskými řády pak služební orgány a nadřízení. Kázeňským přestupkem je pak zaviněné jednání, jež je v rozporu s právními předpisy nebo vojenskými řády, předpisy a rozkazy a zejména není-li trestné podle trestního zákona. Jako kázeňský přestupek se vyřídí i přestupky vojáka podle jiného právního předpisu. Na orgány s kázeňskou pravomocí je tak delegováno vyřizování i obecných přestupků, ukládání trestů za ně a zápis do evidence přestupků.

Druhy kázeňských trestů jsou napomenutí, písemná důtka, výstraha pro neodpovědný výkon služby a snížení služebního platu až o 15 % až na dobu 6 měsíců. Při jejich ukládání se rovněž uplatní zásady a instituty známé z trestního práva jako zásada subsidiarity trestní represe, zásada materiální pravdy a rovněž se přihlíží k povaze protiprávního jednání, k okolnostem, za nichž bylo spácháno, k míře zavinění a k dosavadnímu plnění služebních povinností (vše upraveno v § 54 zákona o vojácích z povolání). O trestu se rozhoduje nejdříve 24 hodin po jeho spáchání a nejpozději však do 60 dnů ode dne kdy se o jeho spáchání orgán s kázeňskou pravomocí dozvěděl. Trest se ukládá písemným rozhodnutím, jež se musí vojákovi doručit. Proti němu je přípustné odvolání ve lhůtě 15 dní od jeho doručení a podává se nadřízenému orgánu s kázeňskou pravomocí. O odvolání má být rozhodnuto bez zbytečného odkladu, nejpozději však opět do 60 dnů ode dne doručení odvolání.

Kázeňské odměny se jako kladný protipól kázeňských trestů udělují za příkladné plnění služebních povinností nebo za záslužné činy. Těmi se rozumí např. projev statečnosti při záchraně života nebo majetku. Odměnami jsou písemná pochvala, prominutí dříve uloženého kázeňského trestu nebo jeho zahlazení, peněžitý nebo věcný dar.

4.3.1. Zahraniční operace vojáků z povolání

Zahraniční operacemi se dle § 40 zákona o vojácích z povolání ve spojení s § 10 ZOS rozumí výkon služby mimo území České republiky, během které se voják podílí na činnostech ve prospěch míru a bezpečnosti, a to zejména účasti na operacích na podporu a udržení míru, záchranných a humanitárních operacích. Těmito operacemi se myslí i společná cvičení s cizími ozbrojenými silami. Do zahraničních operací mohou být vojáci vysíláni i jako jednotlivci.

Služba v zahraničních operacích s sebou přináší mimo možnosti (a nutnosti) neaplikovat ustanovení o základní týdenní službě, nepřetržitém odpočinku mezi službami či přestávkách ve službě i příplatek za tuto službu, a to až ve výši 2 500,- Kč denně. V závislosti na míře rizika ohrožení života, jemuž je voják vystaven, je tato horní hranice zvýšena až o dvaapůlnásobek. Mimo příplatek pamatuje ZOS v Hlavě druhé i na odškodnění v případě zranění či smrti vojáka, a to nejen při účasti na zahraniční operaci, ale obecně i během služby za zvláště nebezpečných podmínek.⁵⁵ Odškodnění náleží jak vojákovi, tak i pozůstalým v případě jeho smrti. Jedná se o navýšení a odškodnění oprávněné, jelikož ani českým kontingentům nasazeným v zahraničí se nevyhnují bojové ztráty.⁵⁶ Těmito instituty je tak zabezpečeno i případné zajištění osob, jimž voják poskytoval výživu, pokud dojde následkem služebního úrazu, nemoci z povolání či smrti k neschopnosti (nemožnosti) vojáka tuto výživu poskytovat. Mimo tyto veřejnoprávní instituty se uplatní i instituty upravené právem soukromým, zejména životní pojištění. Jejich použití je však již v gesci jednotlivých osob.

Současná úprava odpovědnosti za škodu způsobenou vojákovi je tak poměrně komplexní a odpovídá současnému způsobu nasazování vojáků, tedy v rámci málo početných kontingentech v konfliktech nízké intenzity. Otázkou však je, k jak velkému zatížení státního rozpočtu by došlo v případě mnohonásobného nárůstu padlých či zraněných zejména důsledkem vypuknutí války, a zda-li je tedy tento model udržitelný i v tomto případě.

V současnosti působí čeští vojáci ve více než desítce zahraničních operací. Po ukončení vojenské operace NATO v Afghánistánu jsou nyní nejpočetnějšími operacemi OS ČR zahraničí výcviková mise Evropské unie EUTM v Mali, kterou čeští vojáci od roku 2020 vedou, či již zmíněná eFP v Pobaltí. Dále jsou čeští vojáci přítomni v rámci operací např. v Egyptě, Somálsku, Kosovu, Bosně a Hercegovině či Iráku.

---

⁵⁵ Za zvláště nebezpečné podmínky se považuje zejména válečný stav ve státě, kde voják vykonává službu, služba v zahraniční operaci nebo plnění zvláštních úkolů při činnostech podle zák. č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky. Tedy plnění úkolů Vojenského zpravodajství.

⁵⁶ Od 1.1.1993 zemřelo v zahraničních misích celkem 29 českých vojáků, včetně 1 vojákyně. Tou byla rtm. Michaela Tichá, jež nepřežila pád vrtulníku na Sinaji 12.11.2020, a je tak zároveň poslední českou obětí. Čeští vojáci zde v rámci mezinárodní pozorovatelské mise dohlíží na dodržování egyptsko-izraelské mírové smlouvy.

Účast českých vojáků v zahraničních misích je zdrojem nepostradatelných zkušeností, jedná se o jediné poznatky z nasazení v ostrých bojových podmínkách, které může AČR v dobách míru získat. Toto se týkalo především již skončené mise Resolute Support (dříve ISAF) v Afghánistánu.⁵⁷ I přes častou kritiku a nepochopení ze strany veřejnosti i politiků je nutné udržet pravidelnou účast českých vojáků v zahraničních misích a získávat tak zkušenosti z jejich nasazení i kooperace s našimi spojenci a místním obyvatelstvem.

4.3.2. Omezení občanských práv vojáků

Zajímavou problematikou, jejíž původ hledíme v zajištění nestrannosti a apolitičnosti armády je omezení některých, převážně politických, práv vojáků. Omezeno je shromažďovací právo ve vojenských objektech, kde nelze pořádat politická shromáždění ani provádět politickou agitaci. Dále je omezeno sdružovací právo vojáků, kdy voják nesmí být členem politické strany, politického hnutí a odborové organizaci. Výjimkou jsou profesní sdružení pod hlavičkou ministerstva obrany, přičemž se jedná zejména o spolky vojenských veteránů. Omezení sdružovacího práva je společně s výše zmíněným prohlášením o nepodporování extremistických hnutí hlavní pojistkou k apolitičnosti vojáků. Zůstává však otázkou, nakolik se jedná o efektivní pojistky a zda nejde pouze o formální dostání požadavkům na odpolitizovanou armádu. Dle výročních zpráv Ministerstva vnitra o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky za roky 2015-2020 však byly v tomto období zaznamenány či vyšetřovány pouze jednotky protiprávních činů s extremistickým podtextem v Armádě ČR, a přestože v Armádě ČR převládá pravicový extremismus (v řešených případech), nic nenasvědčuje trvalejšímu nárůstu aktivity v této oblasti. Vždy se jednalo o aktivitu jedinců v pouhém vyjadřování osobních sympatií, nikoliv o organizované projevy, a to povětšinou na sociálních sítích.⁵⁸

Dále je omezeno pořádání náboženských obřadů a bohoslužeb a účast na nich, brání-li tomu důležitý zájem služby. Výjimkou je výkon služby duchovního, kteří v OS ČR působí. Omezena jsou i některá hospodářská a sociální práva. Voják zejména nemůže vykonávat činnost odpovědného zástupce podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání a sám může vykonávat činnost samostatně výdělečně činnou jen s písemným souhlasem služebního orgánu, neovlivní-li tato výkon jeho služby. Zásadně tak může voják vykonávat pouze činnost vědeckou, pedagogickou, publicistickou, literární nebo uměleckou a správu vlastního majetku.

---

⁵⁷ ČTK., 2021. *Poslední čeští vojáci se vrátili z mise v Afghánistánu. Šlo od nejdelší vojenské operaci armády.* *iROZHLAS* [online] [vid. 2021-07-18]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-armada-navrat-z-afghanistanu-nato_2106301151_elev

⁵⁸ *Výroční zprávy o extremismu a koncepcie boje proti extremismu - Ministerstvo vnitra České republiky* [online] [vid. 2021-07-11]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

4.4. Zálohy ozbrojených sil České republiky

Zálohy OS ČR, jakožto pojem obecný, v sobě zahrnují dvě kategorie jejich příslušníků. Jedná se o vojáky v záloze a vojáky v aktivní záloze. První kategorie představuje všechny vojáky, kteří neslouží ve služebním poměru a nevykonávají vojenskou činnou službu, např. bývalé vojáky z povolání a bývalé vojáky v aktivní záloze a dále zahrnuje občany, kteří se stali vojáky na základě vykonání dobrovolného vojenského cvičení, ale i občany, kteří již prošli alespoň odvodním řízením, byť se nezúčastnili základního výcviku. Dobrovolné vojenské cvičení je institut umožňující občanům projít kurzem základní přípravy ve stejné délce a rozsahu jako vojákům v aktivní záloze, tedy v délce 6 týdnů, avšak bez následného zařazení do aktivní zálohy a sní souvisejících závazků. Stávají se tak vojáky v záloze. Tato „sběrná“ kategorie v sobě koncentruje všechny osoby, jež prošly odvodním řízením a v případě potřeby jsou k dispozici k rychlému doplnění OS ČR bez nutnosti absolvování zdlouhavého odvodu.

Druhou, a dá se říct kvalifikovanou skupinou záloh, tvoří příslušníci aktivní zálohy, o nichž bude pojednáno v následující podkapitole.

4.5. Aktivní záloha a její právní úprava

Aktivní záloha je součástí záloh OS ČR, a i přes svoji relativní nepočetnost oproti počtu vojáků z povolání představuje hlavní a nejlépe připravenou, byť neprofesionální složku pro případ nenadálé nutnosti doplnit a posílit jednotky profesionální armády.⁵⁹ V současné době slouží v řadách aktivních záložníků okolo 3 500 dobrovolníků, přičemž armáda plánuje jejich setrvalé rozšiřování až na počet 10 000 v roce 2030.⁶⁰ Jednotky aktivních záloh vznikly roku 2004 pod hlavičkou KVV jako teritoriální pěší roty, určené k ochraně důležitých objektů. Zmíněných ODOSů, či pomoci při živelních katastrofách. Se zvyšujícím se zájmem došlo následně ke vzniku jednotek aktivních záloh prakticky u všech vojenských útvarů OS ČR, jak bojových, tak podpůrných, přičemž další dále vznikají.⁶¹ Zde je vidět, že armáda již nedělá rozdíly mezi vojáky z povolání a vojáky v aktivní záloze a zejména v bojových útvarech je vkladen velmi vysoký důraz na důsledné secvičení a koordinaci obou složek. Atraktivní na aktivní záloze je pro občany zejména to, že si mohou ponechat své civilní zaměstnání a zároveň

---

⁵⁹ Dle dokumentu *Vývoj skutečných počtů osob v rezortu MO ČR v letech 1992-2020* sloužilo k 31.12.2020 celkem 26 621 vojáků z povolání.

⁶⁰ Dle dokumentu „*Koncepce výstavby Armády České republiky 2030*“ plánuje AČR postupné navyšování počtu příslušníků aktivní zálohy, tak aby tento počet představoval 5 700 v roce 2025 a 10 000 příslušníků v roce 2030. Ministerstvo obrany je ohledně splnění tohoto cíle optimistické, pokud se podaří udržet současný zájem o vstup do jednotek aktivní zálohy.

⁶¹ Vlastní jednotky aktivní zálohy má kupříkladu i Hradní stráž, 13. dělostřelecký pluk v Jincích, 73. tankový prapor v Přáslavicích, 43. výsadkový pluk v Chrudimi, ale i 31. pluk radiální, chemické a biologické ochrany v Liberci či Centrum biologické ochrany v Těchoníně.

se účastnit jak základního výcviku, tak i následných cvičení a podílet se na obraně České republiky.⁶² Rovněž je kratší i délka základního výcviku, jak vojáků v aktivní v záloze, tak občanů účastnících se dobrovolného vojenského cvičení. Ta představuje v obou případech 6 týdnů oproti 12 týdnům výcviku vojáků z povolání. Po jeho vykonání absolvují vojáci v aktivní záloze dobrovolná pravidelná vojenská cvičení v celkové délce maximální 6 týdnů za kalendářní rok, byť ve skutečnosti tato časová dotace nebývá plně využívána.⁶³

Voják v aktivní záloze může být v případě nutnosti nasazen v operačním nasazení dle potřeb ozbrojených sil na dobu až 7 měsíců v kalendářním roce. Nasazen může být na území České republiky i mimo ni. Služba v zahraničí je však podmíněna prokazatelným souhlasem vojáka v aktivní záloze a předchází jí intenzivní zdokonalovací výcvik. Voják v aktivní záloze může být rovněž s vlastním souhlasem povolán k službě na území České republiky, a to na celkovou dobu 30 dní v kalendářním roce, vyžadují-li to záchranné práce při živelních pohromách a podobných situacích.⁶⁴

Hlavním právním předpisem upravujícím právní poměr vojáků v záloze, ale i vojáků v aktivní záloze je zákon č. 45/2016 Sb., o službě vojáků v záloze (dále „SVZ“), dále se subsidiárně aplikuje i zákon vojácích z povolání, a to zejména úprava služebního poměru vojáka v aktivní záloze, nestanoví-li SVZ jinak. Je to zejména z toho důvodu, že i voják v záloze se po dobu výkonu vojenské činné služby, tedy v případě jeho povolání, nachází ve služebním poměru.

Vznik a zánik služebního poměru, resp. zařazení a vyřazení vojáka z aktivní zálohy dle terminologie SVZ, jsou upravena v zásadě shodně se zákonem o vojácích z povolání. Občan se tedy stává vojákem v aktivní záloze převzetím rozhodnutí o zařazení do aktivní zálohy vydaným příslušným KVV. Doba zařazení činí 3 roky. Modifikací je vyřazení z důvodu povolání do služebního poměru vojáka z povolání nebo přijetí do služebního poměru příslušníka bezpečnostního sboru, a to proto, aby nedocházelo k překrývání povinností více služebních poměrů.

SVZ je oproti zákonu o vojácích z povolání mírnější, co se týče omezení občanských práv vojáků v záloze a aktivní záloze. Záložník tak může být např. členem politické strany či hnutí nebo vykonávat činnost ve prospěch odborové organizace. Musí tak však činit pouze v době svého osobního volna a nesmí mít na sobě během této činnosti vojenský stejnokroj. Rovněž může v době svého osobního volna vykonávat i jinou výdělečnou činnost.

---

⁶² Oproti vojákům z povolání, kde je nutnou podmínkou k nastoupení výcviku předložení dokumentu o ukončení pracovního poměru či (po)zastavení živnosti u OSVČ.

⁶³ Viz § 12 branného zákona.

⁶⁴ Viz § 12a branného zákona.

Dále jsou upraveny i otázky stravování, ubytování, výstrojní náležitosti či služné a další peněžní náležitosti. Služné náleží vojákovu v záloze za dobu služby a kalendářní den následující po jejím ukončení podle hodnoty stanovené pro jeho služební místo. Služné se zvyšuje v případě služby v zahraničí. Modifikovaný režim mají vojáci v aktivní záloze, jimž se výše služného zvyšuje v závislosti na délce doby zařazení v aktivní záloze. Mimo služného za vykonanou službu obdrží i odměnu v aktuální výši 18 000,- Kč, pokud za uplynulý kalendářní rok absolvovali pravidelné vojenské cvičení v celkovém rozsahu alespoň 7 dní. Stát se rovněž snaží podpořit a ocenit studenty do 26 let, kteří se rozhodnou pro službu v aktivní záloze, a to motivační odměnou ve výši 6 000,- Kč.⁶⁵

Zajímavé bezesporu je, že vojenský stejnokroj mohou vojáci v aktivní záloze oproti vojákům z povolání nosit i mimo výkon vojenské činné služby, pokud se prokáží vojenským průkazem.⁶⁶

Jak již bylo řečeno, vojáci v aktivní záloze si ponechávají svá dosavadní zaměstnání a za tímto účelem je jejich zaměstnavatelům, nejedná-li se o organizační složku státu či příspěvkovou organizaci, poskytována finanční podpora po dobu nevykonávání práce z důvodu povolání na pravidelné vojenské cvičení či operační nasazení.⁶⁷ Finanční podpora se poskytuje ve výši dvou třetin průměrné hrubé měsíční nominální mzdy v národním hospodářství naposledy zveřejněné Českým statistickým úřadem přede dnem nástupu vojenské činné služby (dále jen „průměrná mzda“). Pokud je voják v aktivní záloze povolán na neplánované pravidelné vojenské cvičení nebo neplánovanou službu v operačním nasazení náleží zaměstnavateli náhradu v plné výši průměrné mzdy.

5. Nasazování příslušníků OS ČR

Aktivaci armády za účelem záchranných prací či likvidací následků pohromy i za mírového stavu umožňují ustanovení § 14 až § 18 ZOS. Neplatí tedy, že k nasazení armády je nutné vyhlášení alespoň nouzového stavu. K nasazení podle těchto ustanovení dochází vždy na žádost příslušného správního úřadu, územní samosprávy či požární ochrany, pokud tito nemohou zajistit záchranné práce nebo likvidaci následků pohromy vlastními silami.⁶⁸ Případně je možné nařízením vlády nasazení armády k plnění úkolů Policie České republiky, a to na dobu nezbytně nutnou.⁶⁹

---

⁶⁵ Peněžní náležitosti vojáků v záloze a aktivní záloze jsou upraveny v § 23 až § 30 SVZ.

⁶⁶ § 30 ZOS ve spojení s § 10 SVZ.

⁶⁷ Zaměstnanci po dobu, kterou potřebuje k dostavení se k příslušnému VSÚ, na cestu do místa povolání, po dobu výkonu vojenského cvičení nebo služby v operačním nasazení přísluší pracovní volno související brannou povinností dle § 204 zák. č. 262/2006 Sb., zákoníku práce.

⁶⁸ Klasickým případem je pomoc ozbrojených sil v případě povodní či nejčerstvěji při pomoci s odklizením následků tornáda, jež postihlo obce na jižní Moravě v červnu 2021.

⁶⁹ § 14 odst. 1 písm. b) ZOS ve spojení se zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Takto nasadit armádu je možné jen pokud síly Policie České republiky nebudou dostatečné k zajištění vnitřního pořádku a bezpečnosti, typicky ochrana státní hranice.⁷⁰

5.1. Krizové stavy umožňující doplňování OS ČR

Jak již bylo řečeno výše v kapitole o odvodní povinnosti a odvodním řízení, doplňování ozbrojených sil ve větším rozsahu je možné pouze po vyhlášení stavu ohrožení státu či válečného stavu. Za mírového stavu probíhá doplňování ozbrojených sil pouze na základě dobrovolnosti.

5.1.1. Nouzový stav

Ačkoliv nouzový stav, upravený v čl. 2, 5 a 6 ZOČR, není přímo spojen s výkonem branné povinnosti ve smyslu povinnosti nastoupit mimořádnou službu v ozbrojených silách či nasazení armády při přírodních katastrofách, může sloužit jako předstupeň přípravy k vyhlášení částečné či všeobecné mobilizace, a to stanovením příslušných povinností občanům. Nejen z tohoto důvodu je vhodné jej zde alespoň stručně popsat.

Nouzový stav může vyhlásit pouze vláda pro omezené či celé území státu, na dobu nepřesahující 30 dní, a to v případě živelních pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost. Nemůže být naopak vyhlášen z důvodu stávkové vedené na ochranu práv a oprávněných hospodářských a sociálních zájmů. V případě nebezpečí z prodlení jej může vyhlásit předseda vlády, avšak toto jeho rozhodnutí musí být do 24 hodin schváleno vládou. Vyhlášení nouzového stavu musí být řádně odůvodněno a musí být doplněno o výčet práv, která se omezují podle zvláštního zákona a povinností a jejich rozsahu, jež se ukládají.⁷¹ Opětovné prodloužení nouzového stavu je možné pouze po předchozím souhlasu Poslanecké sněmovny. K tomuto usnesení je zapotřebí prosté většiny poslanců. Je tedy evidentní, že nouzový stav je zvláštním stavem umožňujícím pružněji reagovat na krizové události živelního charakteru a je spíše nevhodný k zajištění bezpečnosti v případě rozsáhlejší bezpečnostní krize a nutnosti zajištění územní celistvosti země.

5.1.2. Stav ohrožení státu

Stav ohrožení státu vyhlašuje dle čl. 7 ZOČR Parlament jako celek na návrh vlády pro omezené či celé území státu, je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost státu, jeho územní

---

⁷⁰ Gerloch, 2013, s. 75.

⁷¹ Dle § 5 zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a změně některých zákonů (krizový zákon) lze omezit např. právo na nedotknutelnost osoby a obydlí při evakuaci, vlastnické a užívací právo fyzických a právnických osob k majetku. Dále lze omezit i svobodu pohybu a pobytu či právo provozovat podnikatelskou činnost, která by ohrožovala prováděná krizová opatření, nebo narušovala či znemožňovala jejich provádění.

celistvost nebo demokratické základy. K jeho přijetí je třeba absolutní většiny poslanců i senátorů. Po dobu stavu ohrožení státu může vláda požadovat, aby Parlament projednal předložený návrh zákona ve zkráceném jednání, tedy že se Poslanecká sněmovna o takovém návrhu usnese do 72 hodin od jeho podání a Senát do 24 hodin od jeho postoupení Poslaneckou sněmovnou. Nevyjádřili se Senát v této lhůtě, platí, že je návrh zákona přijat. Takto přijatý zákon nemůže prezident republiky vetovat. Ve zkráceném řízení však nemůže být předložen návrh ústavního zákona.

Tento stav je zároveň i prvním stavem umožňujícím výkon branné povinnosti. Dnem vyhlášení stavu ohrožení státu tak nelze propustit vojáka z výkonu vojenské činné služby z jiných důvodů než pro těhotenství vojákyně, svémocné vzdálení, vzetí do vazby, nástupu do výkonu trestu domácího vězení, výkonu trestu odnětí svobody a dalších trestů omezujících osobní svobodu. Dalším taxativně vymezeným důvodem je pravomocné rozhodnutí vydané v přezkumném řízení, jímž se voják stává neschopným k výkonu vojenské činné služby.⁷² Jasným účelem je tak omezení fluktuace vojenského personálu v době krize.

Stav ohrožení státu rovněž umožňuje zahájení výběrového doplnění ozbrojených sil dle § 22a branného zákona. Výběrové doplnění ozbrojených sil spočívá v možnosti ministerstva obrany nařídít doplnění vybraných vojenských útvarů povoláním předurčených vojáků v záloze k výkonu mimořádné služby podle potřeb ozbrojených sil.

5.1.3. Válečný stav

Válečný stav je upraven v čl. 39 a 43 Ústavy České republiky, jakožto stav napadení České republiky, či pokud je třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení. Zcela zjevně jsou zde tak zapracována ustanovení Severoatlantické smlouvy o kolektivní obraně, jak je patrné i z komentářové literatury.⁷³ K vyhlášení válečného stavu je třeba absolutní většiny poslanců a senátorů.

Vyhlášení válečného stavu rovněž umožňuje vyhlášení částečné či všeobecné mobilizace, tedy hromadného povolávání vojáků v záloze k výkonu mimořádné služby dle § 23 branného zákona. Mobilizaci nařizuje prezident republiky na návrh vlády a děje se tak formou mobilizační vyhlášky zveřejněné v hromadných sdělovacích prostředcích, ale i skrze veřejné vyhlášky prostřednictvím jednotlivých KVV.

Po dobu válečného stavu platí ustanovení o zkráceném jednání o návrzích zákonů, tak jak bylo popsáno výše.

---

⁷² Viz § 22 branného zákona ve spojení s § 16 odst. 2 a 3.

⁷³ SYLLOVÁ, Jindřiška. Čl. 43 [Věci bezpečnosti ČR]. In: SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. Ústava České republiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 439.

Je však sporné, jak účinná a rychlá by případná mobilizace byla, pokud je její vyhlášení podmíněno až vyhlášením válečného stavu. Stav, jenž bude vyhlášen až v případě aktu otevřeného nepřátelství vůči České republice či obranných aliancí, jichž je členem. *De lege ferenda* je tak možná vhodné uvažovat, zda by jako efektivnější nebyla možnost zahájení odvodního řízení či vyhlášení mobilizace i dříve za použití jiného a méně závažného mimořádného stavu, a to s ohledem na nepraktičnost a délku odvodního řízení v jeho aktuální podobě.

Všechny výše zmíněné stavy, tedy nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav umožňují formou zákona prodloužit volební období všech volených institucí a funkcí až o šest měsíců, pokud podmínky na území České republiky neumožňují konání voleb v jejich řádných lhůtách.

6. Odpovědnost na úseku branné povinnosti

Branná povinnost, stejně tak jako prakticky veškerá právní odvětví, má i své odpovědnostní aspekty. V práci již bylo zmíněno vojenské kázeňské právo jakožto specifická úprava sankcí v rámci vztahů vojenské služební nadřízenosti a podřízenosti. Správní odpovědnost a jednotlivé přestupky mají na úseku branné povinnosti značně fragmentární charakter a jsou obsaženy v téměř všech zákonech upravujících brannou povinnost či její dílčí aspekty. Ucelenější charakter má odpovědnost trestněprávní, jež je komplexně upravena zákonem č. 40/2009 Sb., trestním zákoníkem (dále jen „TZ“), o níž je pojednáno níže.

6.1. Správní odpovědnost na úseku branné povinnosti

Přestupky na úseku branné povinnosti nejsou upraveny pouze jedním zákonem, nýbrž jsou obsaženy v jednotlivých zákonech tvořících brannou legislativu.

Přestupek, byť jeden, obsahuje i ZOS, jenž ve svém § 44c uvádí, že přestupku se dopustí fyzická osoba, která není vojákem v činné službě, pokud na místě přístupném veřejnosti nosí neoprávněně vojenský stejnokroj, nebo takové jeho součásti, jež jsou s úplným vojenským stejnokrojem zaměnitelné.

Celou řadu přestupků obsahuje i Hlava I ZOČR. Zde jsou uvedeny přestupky jak fyzických, tak právnických osob. Fyzická osoba se dle tohoto zákona dopustí přestupku pokud např. za stavu ohrožení státu či válečného stavu neuposlechne zákaz svolávat shromáždění na veřejných prostranstvích včetně pouličních průvodů a manifestací (§ 64 odst. 1 písm. b), pokud jí byla uložena pracovní povinnost a tato nenastoupí k výkonu práce (§ 64 odst. 4 písm. b). Občan se

dále dopustí přestupku, pokud za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu odmítne se připravovat k obraně státu (§ 64 odst. 8).

Právnícká osoba či podnikající fyzická osoba se dle tohoto zákona dopustí přestupku např. tím, že neumožní provedení činností spojených s výběrem, evidencí a určením věcných prostředků pro potřeby zajišťování obrany státu nebo s jejich kontrolou (§ 67 odst. 1 písm. a). Dále se může dopustit přestupku jako vlastník nebo provozovatel objektu důležitého pro obranu státu, pokud nezabezpečí provozuschopnost takového objektu a neumožní jeho užití k tomuto účelu (§ 67 odst. 2). Za přestupky dle ZOČR hrozí pokuta až ve výši 1 000 000,- Kč.⁷⁴

Výše uvedené výčty jsou pouze k načrtnutí představy, co vše spadá do správněprávní odpovědnosti fyzických a právnických osob. Samotná problematika přestupků v branné legislativě by bez nadsázky mohla být svým rozsahem tématem samostatné práce.

6.1.1. Přestupky podle branného zákona (zák. č. 585/2004 Sb.)

Branný zákon upravuje v části dvanácté některé z přestupků, jichž se mohou dopustit některé fyzické osoby. Těmi jsou zejména, nikoliv však výlučně, nevrácení řádně vyplněného dotazníku zasílaného KVV v rámci odvodního řízení, úmyslné vyplnění nesprávných údajů v tomto dotazníku, úmyslné zničení vojenských dokladů či osobních známek či úmyslné neoznámení pominutí důvodu, v jehož důsledku se občan nemohl dostavit k odvodnímu řízení.

Dalšími přestupky jsou přestupky vojáků v záloze a vojáků ve výslužbě. Voják ve výslužbě se dle branného zákona dopustí přestupku pouze tím, že nosí vojenský stejnokroj při jiných příležitostech, než při kterých je mu jeho nošení povoleno.⁷⁵ Přestupky vojáků v záloze zahrnují například neoznámení ztráty, poškození či zničení vojenského dokladu, neohlášení závažného úrazu či onemocnění, které může mít vliv na výkon branné povinnosti příslušnému KVV. Namátkou ještě přidejme přestupek registrujícího lékaře, pokud při doplnění odvodního dotazníku neuvede požadované údaje o zdravotním stavu občana.

Dle § 35e branného zákona za všechny přestupky dle části dvanácté hrozí peněžité sankce až do výše 50 000,- Kč.

6.2. Trestné činy proti branné povinnosti

Hlava XI trestního zákoníku obsahuje výčet trestných činů proti branné povinnosti, stěžejních pro účely této práce. Druhovým objektem této skupiny trestných činů je dodržování povinností uložených občanům v zájmu zajištění bezpečnosti České republiky, tedy na řádném plnění povinností při výkonu branné povinnosti.

---

⁷⁴ § 66 a § 68 ZOČR.

⁷⁵ Viz § 27 odst. 1 branného zákona.

Níže tedy uvádím vždy skutkovou podstatu jednotlivých trestných činů proti branné povinnosti, neboť považuji tento způsob za účelnější než tyto skutkové podstaty pro účely této práce přepisovat.

V práci je rovněž zmíněno několikero judikátů, jež se však dotýkají právní úpravy předchozího trestního zákona, tedy zák. č. 140/1961 Sb. K úpravě aktuálně účinného TZ autor nedohledal žádnou relevantní judikaturu, což připisuje zejména skončení povinné vojenské služby a s tím spojeným snížením počtu branců. Použitá judikatura však bude jistě dostatečná k analogickému použití i na současnou právní úpravu.

Maření způsobilosti k službě (§ 369 TZ)

„(1) Kdo sebe nebo jiného učiní trvale nebo dočasně nezpůsobilým nebo méně způsobilým k plnění branné povinnosti v době míru, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.“

Pachatelem tohoto trestného činu je fyzická osoba, jež sebe nebo jiného úmyslně učiní trvale nebo dočasně nezpůsobilým nebo méně způsobilým k plnění branné povinnosti. Typicky se tak bude jednat o různé případy sebepoškozování, tedy způsobením ztráty nebo zhoršením tělesných nebo duševních předpokladů nutných k plnění branné povinnosti.

Neplnění odvodní povinnosti (§ 370 TZ)

„(1) Kdo se nedostaví k odvodnímu řízení v úmyslu svou odvodní povinnost nesplnit nebo její splnění oddálit, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.“

Jak již bylo zmíněno výše, obsahem odvodní povinnosti jsou dílčí povinnosti občana založené vyhlášením stavu ohrožení státu či válečného stavu a následným vydáním nařízení vlády, v němž jsou stanoveny, mimo jiné, počty občanů povinných podrobit se odvodnímu řízení. Jednotlivými úkony občana v odvodním řízení jsou pak vyplnění dotazníku zaslaného KVV a dostavení se k odvodní komisi k podrobení se lékařské prohlídce.

Pachatelem tak může být občan povolán na základě povolávacího rozkazu či na základě veřejné vyhlášky k odvodnímu řízení, jenž spáchá tento trestný čin v úmyslu odvodní povinnost nesplnit, či alespoň její plnění oddálit.

Poněkud nejasná se ve světle konstrukce odvodního řízení může zdát kvalifikovaná skutková podstata s vyšší trestní sazbou, pokud je daný trestný čin spáchán za stavu ohrožení státu či válečného stavu, jelikož ze všech dostupných zákonných ustanovení vyplývá, že odvodní řízení se koná až po vyhlášení některého z těchto stavů. V době míru se odvodní řízení v tomto smyslu nekoná a je zahajováno vždy na dobrovolnou žádost občana. Dle důvodové zprávy 47/2016 Dz k stejnojmennému zákonu novelizujícímu tato ustanovení trestního zákoníku je však aktem dobrovolnosti pouze samo rozhodnutí podílet se na výkonu branné povinnosti a veškeré následující úkony jsou již v rámci zájmu na jejich řádném vykonání rovněž kryty trestní odpovědností.⁷⁶

Obcházení branné povinnosti (§ 371 TZ)

„(1) Kdo se dopustí pletich v úmyslu dosáhnout úlev v plnění branné povinnosti, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo se dopustí pletich v úmyslu

a) sám se zcela nebo zčásti vyhnout plnění branné povinnosti, nebo

b) jiného zcela nebo zčásti vymknout z plnění branné povinnosti,

bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až dvě léta.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.“

Pachatelem tohoto trestného činu může být jakákoliv fyzická osoba, jejímž úmyslem je dosáhnout úlev při plnění branné povinnosti, tedy obejít uložené povinnosti vyplývající z branného zákona. Pojmem pletichy se rozumí jakékoliv podvodné jednání, jimž má být kompetentní orgán uveden v omyl. Půjde tedy o případy, kdy pachatel předstírá neexistující skutečnosti nebo je zkresluje, např. Předstírání choroby za účelem vydání rozhodnutí o nezpůsobilosti vykonávat vojenskou činnou službu či nabídnutí úplatku k dosažení stejného cíle.^{77 78}

---

⁷⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 47/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, konkrétně uvádí:

„Dobrovolnost se však uplatňuje pouze v momentě dobrovolného převzetí výkonu branné povinnosti (tj. formou žádosti o povolání do služebního poměru vojáka z povolání, do aktivní zálohy, nebo na dobrovolné povinné cvičení či do služby v operačním nasazení). Poté, co občan projeví vůli nastoupit vojenskou činnou službu, a tudíž vykonávat brannou povinnost, je však pro něj výkon této nadále povinný dle ustanovení platících pro druh vojenské služby, k jehož dobrovolnému nastoupení se občan uvolil.

Proto se uplatňuje koncepce, kdy jak nenastoupení, resp. maření výkonu branné povinnosti na základě dobrovolnosti v míru tak i na základě povinnosti za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu, zakládají naplnění skutkových podstat trestných činů.“

⁷⁷ Šámal, 2012. s. 3378-3381.

⁷⁸ Pletichami ve smyslu tohoto trestného činu naopak není pouhé odmítnutí převzetí zásilky obsahující povolávací rozkaz, a to ani v případě, kdy adresát věděl, že tato povolávací obsahuje. (viz usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 11 To 407/96).

Za trestný čin obcházení branné povinnosti, a nikoliv za čin maření způsobilosti k službě je nutno považovat např. i případ, kdy se pachatel snažil vyhnout plnění branné povinnosti tím, že před rentgenovým vyšetřením spolykal cizí předměty za účelem vyvolání dojmu onemocnění žaludku.⁷⁹

U zbylých třech trestných činů zde, pro jejich podobnost a provázanost uvedu jejich jednotlivé skutkové podstaty a následně je níže společně shrnu.

Nenastoupení služby v ozbrojených silách (§ 372 TZ)

„Kdo na základě řádně mu doručeného povolávacího rozkazu nenastoupí za nouzového stavu službu v ozbrojených silách do 24 hodin po uplynutí lhůty stanovené v takovém povolávacím rozkaze, ač mu v tom nebránila žádná zákonem předpokládaná překážka, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“

Dle usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 7 Tz 3/98 vykazuje znaky trestného činu nenastoupení služby v ozbrojených silách i nenastoupení k pravidelnému vojenskému cvičení na základě řádně doručeného povolávacího rozkazu.

Problematika totožnosti skutku v případě úmyslného opakovaného nenastoupení služby v ozbrojených silách je předmětem dalšího rozsudku Nejvyššího soudu České republiky, vydaného pod sp. zn. 2 Tzn 12/95. Dle zmíněného rozhodnutí je každé nenastoupení služby novým skutkem a opakované odsouzení pachatele tak není porušením zásady *ne bis in idem* dle čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.⁸⁰

Nenastoupení mimořádné služby v ozbrojených silách (§ 373 TZ)

„(1) Kdo na základě řádně mu doručeného povolávacího rozkazu nenastoupí za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu mimořádnou službu v ozbrojených silách do 24 hodin po uplynutí lhůty stanovené v takovém povolávacím rozkaze, ač mu v tom nebránila žádná zákonem předpokládaná překážka, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Kdo, v případě, že neobdrží povolávací rozkaz, nenastoupí za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu mimořádnou službu v ozbrojených silách na základě veřejné

---

⁷⁹ Viz Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky sp. zn. 5 Tz 91/86 ze dne 4.12.1986.

⁸⁰ Z odůvodnění rozsudku: „K tomu, aby odsouzenému pachateli vznikla opětovně povinnost k nástupu vojenské činné služby, je třeba vydání a doručení nového (dalšího) povolávacího rozkazu, který znovu založí konkrétní povinnost nastoupit a vykonávat ve stanovenou dobu a na stanoveném místě vojenskou činnou službu. Plnění služební povinnosti jako součásti branné povinnosti totiž nenastupuje automaticky poté, co byl branec shledán způsobilým k výkonu vojenské činné služby a odveden, ale je vázáno na příslušný správní akt orgánu vojenské správy, kterým se konkretizuje doba a místo nástupu této služby a jímž je právě povolávací rozkaz.“

vyhlášky nebo mobilizační výzvy, ač mu v tom nebránila žádná zákonem předpokládaná překážka, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.“

Nenastoupení mimořádné služby v ozbrojených silách z nedbalosti (§ 374 TZ)

„(1) Kdo na základě řádně mu doručeného povolávacího rozkazu z nedbalosti nenastoupí za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu mimořádnou službu v ozbrojených silách do 24 hodin po uplynutí lhůty stanovené v takovém povolávacím rozkaze, ač mu v tom nebránila žádná zákonem předpokládaná překážka, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

(2) Kdo, v případě, že neobdrží povolávací rozkaz, nenastoupí z nedbalosti za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu mimořádnou službu v ozbrojených silách na základě veřejné vyhlášky nebo mobilizační výzvy, ač mu v tom nebránila žádná zákonem předpokládaná překážka, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“

Trestné činy týkající se nenastoupení (mimořádné) služby v ozbrojených silách jsou činy čistě omisivními, jelikož pachatel, voják v záloze, mající povinnost nastoupit vojenskou činnou službu, je může spáchat pouze opomenutím, a to zásadně úmyslně, vyjma § 374. Voják v záloze může nenastoupit do služby v ozbrojených silách, jen pokud mu v tom brání zákonem předpokládaná překážka. Komentářová literatura touto překážkou rozumí zdravotní nebo jiné vážné důvody, jež je voják v záloze povinen oznámit příslušnému KVV a tyto důvody doložit.⁸¹

6.3. Trestné činy vojenské

O poznání více trestných činů než Hlava XI, obsahuje Hlava XII trestního zákoníku upravující trestné činy vojenské, kategorii neméně zajímavou, nicméně pro účely této práce příliš obsáhlou. Proto zde popíšu pouze vybrané trestné činy a důkladnější rozbor problematiky ponechám případnému zájmu čtenáře.

Hlava XII je dále vnitřně dělena na jednotlivé díly sdružující dílčí kategorie trestných činů, tedy trestné činy proti vojenské podřízenosti a vojenské cti, trestné činy proti povinnosti konat vojenskou službu, trestné činy proti povinnostem strážní, dozorčí a jiné služby, trestné činy ohrožující bojeschopnost ozbrojených sil a trestné činy proti služebním povinnostem příslušníků bezpečnostních sborů.

Pro účely této práce je stěžejní zejména díl druhý sdružující trestné činy proti povinnosti konat vojenskou službu, jenž obsahuje trestné činy vyhýbání se výkonu služby (§ 384), vyhýbání se výkonu služby z nedbalosti (§ 385), zběhnutí (§ 386) a svémocného odloučení (§ 387).

---

⁸¹ Šámal. 2012. s. 3378-3381.

Ačkoliv může na první pohled z názvů trestných činů vyplývat, že jsou takřka totožné s trestnými činy proti branné povinnosti, není tomu tak. Objektem těchto trestných činů je zájem na řádném plnění služebních úkonů (tj. plnit všechny uložené povinnosti na určeném místě a ve stanovenou dobu) a týkají se tak služební povinnosti jako jedné z nedílných složek branné povinnosti. Vyhnout se výkonu služby může pachatel poškozením zdraví, předstíráním nemoci, paděláním listiny, zneužitím návykové látky či použitím jiného úskoku. K pojmu úskoku komentářová literatura uvádí, že se jedná o: „široký okruh dalších forem úskočného jednání, které nelze předem vyčerpávajícím způsobem vymezit. Jejich podstatou je, že pachatel buď předstírá neexistující skutečnost, anebo k realizaci svého úmyslu využívá skutečností, které s tímto záměrem sám vyvolal.“⁸²

Neméně zajímavými trestnými činy jsou i trestné činy zběhnutí (§ 386) a svémocného odloučení (§ 387), přičemž v případě prvního uvedeného jde v jeho kvalifikovaných skutkových podstatách o zvláště závažný zločin, jehož příprava je trestná. Trestný čin zběhnutí dokoná pachatel, v tomto případě fyzická osoba, svémocným vzdálením s úmyslem vyhnout se vojenské službě.⁸³ Svémocné odloučení je oproti zběhnutí méně závažné a zahrnuje případy, kdy se fyzická osoba např. nedostaví včas k odjezdu či odletu vojenského transportu, či pokud se svémocně vzdálí na různě dlouhou dobu (3 až 14 dní) v závislosti na důležitosti plněných úkolů či službě v zahraničí.

6.3.1. Vojenská policie

Vojenská policie je ozbrojený sbor v gesci ministerstva obrany, jehož primárním úkolem je policejní ochrana zmíněného ministerstva, ozbrojených sil, vojenských objektů a materiálu. Působí tak zejména na území ČR, ale i v zahraničí po boku OS ČR. Primárním pramenem je zákon č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii a o změně některých zákonů (dále jen „ZVP“). Personální působnost má vojenská policie dle § 3 ZVP vůči vojákům v činné službě, osobám nacházejícím se ve vojenských objektech, kde ozbrojené síly plní své úkoly, či se zde koná vojenské cvičení a vůči osobám podezřelým ze spáchání trestného činu či přestupku proti vojákům ve vojenském objektu nebo trestných činů spáchaných spolu s vojáky.

Mezi úkoly vojenské policie pak zejména patří odhalování trestných činů a zjišťování jejich pachatelů, působnost orgánu činného v trestním řízení a šetření přestupků, dohled nad bezpečností provozu vozidel ozbrojených sil a řízení provozu na pozemních komunikacích při

---

⁸² Šámal. 2012. s. 3434-3437.

⁸³ Svémocné vzdálení je definováno v § 115 ve výkladových ustanoveních obecné části trestního zákoníku.

pohybu vozidel ozbrojených sil (typicky zajištění provozu na pozemních komunikacích při přesunech vojenských vozidel členských států NATO přes území ČR).⁸⁴

7. Zajištění vojáků po skončení služby (výsluhy)

Výsluhové náležitosti vojáků upravuje část osmá zákona o vojácích z povolání. Stát tyto poskytuje s přihlédnutím k náročnosti služby a délce trvání služebního poměru. Výsluhovými náležitostmi jsou výsluhový příspěvek, odbytné, odchodné a úmrtné.

Výsluhový příspěvek je periodická dávka náležící vojákům, jejichž služební poměr trval alespoň 15 let a zanikl „standardním“ způsobem, tedy nikoliv např. propuštěním, odnětím hodnosti či pozbytím státního občanství České republiky. Základní výše výsluhového příspěvku činí dle platných právních předpisů za 15 let služby 5 % průměrného měsíčního hrubého služebního platu. Výše výsluh se zvyšuje za šestnáctý a každý další odsloužený rok až do maximální výše 55 %.

Odbytné představuje alternativu k výsluhovému příspěvku a jeho přiznáním nárok na tento zaniká. Odbytné je vypláceno vojákům, jejichž služební poměr skončil stejným způsobem, jako vojákům majícím nárok na výsluhový příspěvek, nicméně jejich doba služby nepřekročila 15 let, nýbrž pouze 2 roky. Odbytné pak činí částka ve výši 2 průměrných měsíčních hrubých služebních a zvyšuje se za každý případný odsloužený rok.

Další možností ke zmíněným způsobům je odchodné, pro něž se voják může rozhodnout, pokud jeho služba trvala alespoň 15 let, a který se nerozhodl ani pro výsluhový příspěvek či odbytné. Odchodné činí v základu čtyřnásobek průměrného měsíčního hrubého služebního platu a je rovněž zvyšováno za každý další případný rok služby.

Poslední výsluhovou náležitostí je úmrtné, jež náleží pozůstalému manželovi či dítěti, které má nárok na sirotčí důchod, v případě že služební poměr vojáka zanikl smrtí, či jeho prohlášením za mrtvého. Úmrtné činí polovinu výše odbytného v závislosti na délce služby. Pokud trvala služba vojáka dobu kratší než 2 roky, jež je podmínkou k výplatě odbytného, činí výše úmrtného jeden průměrný měsíční hrubý služební plat.

---

⁸⁴ Dále specifikováno v § 9 ZVP.

Závěr

Jak je vidno z předchozího přehledu vývoje branné povinnosti na území dnešní České republiky, svým rozsahem vždy odpovídala dobové bezpečnostní situaci panující, když ne ve světě, tak alespoň v regionu střední Evropy. Ačkoliv se může zdát, že hrozící nebezpečí a s ním spojený rozsah branné povinnosti setrvale klesá, když už se dokonce přelil i přes významný milník, jenž představoval přechod z brannecké na profesionální armádu, a mohli bychom tak očekávat i další personální „zeštíhlování“ OS ČR, opak je bohužel pravdou. Nejpozději od roku 2014, kdy proběhla anexe Krymu Ruskou federací, a kdy o sobě jako o bezpečnostním riziku dala vědět zesilující imigrace do Evropy, je bezpečnostní situace v Evropě, ale i ve světě, napjatá a vysílá pouze pramálo signálů, že by se měla v brzké době opět uklidnit.

O tom, že si současná česká společnost uvědomuje i konec jakési éry blažené nevědomosti a přehlížení bezpečnostní situace svědčí i rekordní zájem o vstup nejen do řad vojáků z povolání, ale i aktivních záloh či o účast na dobrovolném vojenském cvičení. Profesionální armáda se již zbavila neslavných historických konotací své brannecké předchůdkyně, a i přes přetrvávající problémy s akvizicemi nového vybavení a výzbroje stále zvyšuje úroveň své připravenosti a svých schopností.

Přestože společnost jako celek uvítala na počátku tisíciletí zrušení povinné vojenské služby, domnívá se autor, že v určitém rozsahu by bylo účelné ji opět zavést. Alespoň v rozsahu šestitýdenního kurzu základní přípravy, jenž absolvují vojáci v aktivní záloze či účastníci dobrovolného cvičení. Přírnost je patrná na všech úrovních, stát by pravidelně zvyšoval počet občanů připravených k povolání „do zbraně“ v případě potřeby a disponujících alespoň základními znalostmi a dovednostmi v oblastech od taktiky, topografie, střelby až po první pomoc. Na úrovni jednotlivých občanů by se jistě obnovil smysl pro povinnost a porozumění, že ne všechny výdobytky dnešní doby a společnosti lze brát jako garantované a stálé, ale že je potřeba pro jejich zachování něco udělat či obětovat. V praktické rovině zmiňme např. výcvik v oblasti první pomoci, či různé dovednosti týkající se pobytu v přírodě, jež se mohou leckdy uplatnit i v civilním životě.

Lze tedy shrnout, že opětovné zavedení, byť omezeného povinného výcviku by bylo velkým přínosem pro obranyschopnost státu za cenu dočasného nepohodlí jeho občanů. Než se tak stane, nelze než doporučit alespoň zvážit alternativy týkající se dobrovolného převzetí branné povinnosti, tedy vstupu do aktivní zálohy či alespoň absolvování dobrovolného vojenského cvičení.

Ačkoliv se situace zlepšuje s ohledem na samotné narůstající počty vojáků z povolání i aktivních záložníků a kvalitativního vybavení OS ČR, nemůže zůstat bez povšimnutí naprosto

nevyhovující právní úprava odvodního řízení, jež je zcela zásadním procesem k zajištění obranyschopnosti České republiky. V současné podobě je odvodní řízení naprosto neflexibilní a zastaralé, a to i oproti předchozí úpravě povinné vojenské služby. Ať už se jedná o získávání informací o občanech jakožto o potenciálních brancích pouze formou dotazníku, na jehož pouhé zpětné odeslání má občan dobu 30 dní, což je doba v krizových situacích vyžadujících rychlou reakci naprosto nepředstavitelná, či možnost odvodní řízení vůbec zahájit až v okamžiku vyhlášení stavu ohrožení státu, kdy již zkrátka nemusí zbývat dostatek času na efektivní mobilizaci. Stávající právní úprava odvodního řízení jako by vůbec nebrala ohled na existenci a rozšíření internetu a zasekla se v době páry a listinné poštovní služby.

Aby mohla být účelně zajištěna obranyschopnost státu, je nutné zefektivnit sběr informací relevantních k výkonu branné povinnosti, jež má stát k dispozici. V současné podobě jsou dle § 31c branného zákona sbírány pouze informace o nelékařských zdravotnických profesích, lékařích a držitelích řidičského oprávnění. Nikoliv však už o fyzické způsobilosti k vojenské činné službě, což je informace ze všech nejdůležitější. Tu však stát získá až v průběhu zdlouhavého odvodního řízení. Zrychlení by bylo možné dosáhnout například umožněním konání některých jeho úkonů již za nouzového stavu, či na základě pouhého nařízení vlády.

Další alternativou již vyplývající z autorova názoru, je limitované obnovení povinného základního výcviku, či alespoň znovuzavedení odvodů, jejichž absolvováním by stát průběžně získával informace o občanech způsobilých k výkonu vojenské činné služby a jejich dovednostech.

Možnosti, jak situaci zlepšit tedy k dispozici jsou, je však na zákonodárci a politické vůli je prosadit do praxe.

Seznam použitých zkratek

AČR – Armáda České republiky

c.k. – císařsko-královské

KVV – Krajské vojenské velitelství

OS ČR – ozbrojené síly České republiky

SVZ – zákon č. 45/2016 Sb., o službě vojáků v záloze

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

VSÚ – vojenský správní úřad

ZObSt - zák. č. 131/1936 Sb. z. a n.

ZOČR – zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky

ZOS – zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

Bezpečnostní strategie České republiky, Praha: Kolektiv autorů pod vedením ministerstva zahraničních věcí ČR, 2015, ISBN 978-80-7441-005-5

Bílá kniha o obraně. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - odbor komunikace a propagace, 2011. ISBN 978-80-7278-564-3.

BÍLEK, Jiří, et al. *Vojenské dějiny Československa III. díl (od roku 1918 do roku 1938)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, n. p., 1987. ISBN 80-206-0056-6.

BÍLEK, Jiří, et al. *Vojenské dějiny Československa V. díl (od roku 1945 do roku 1955)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, n. p., 1989.

BROFT, Miroslav, et al. *Vojenské dějiny Československa IV. díl (od roku 1526 do roku 1918)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, n. p., 1988.

BROFT, Miroslav, et al. *Vojenské dějiny Československa II. díl (od roku 1526 do roku 1918)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, n. p., 1986.

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8.

GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, 2. vyd., Prah: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5

KLUČINA, Petr, et al. *Vojenské dějiny Československa I. díl (do roku 1526)*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, n. p., 1985. 368 s.

KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-953-9.

KŘÍŽ, Zdeněk. *Armáda, společnost a politika v České republice*. Brno: Vojenská akademie, 2004. ISBN 80-85960-76-1.

MARSHALL, Tim. *V zajetí geografie: jak lze pomocí deseti map pochopit světovou politiku*. Přeložil Jan PROKEŠ. V Praze: Rybka Publishers, 2018. ISBN 978-80-87950-49-4.

Obranná strategie České republiky: *The defence strategy of the Czech Republic*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha, 2017. ISBN 978-80-7278-702-9.

PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3994-9.

PERNICA, Bohuslav. *Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.

SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2015-. ISBN 978-80-7418-282-2.

SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-590-9.

SPEYCHAL, Robert. *Stráž obrany státu. Praha: MV & H, 2002. Encyklopedie stejnokrojů Československa*. ISBN 80-238-8328-3.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5

TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009. ISBN 978-80-7278-522-3.

WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 5. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-822-8.

Seznam použitých internetových zdrojů

PERNICA, Bohuslav, 2006. *Vojenské rozhledy - Ještě k branné povinnosti* [online] [vid. 2021-02-15]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/jeste-k-branne-povinnosti>

KHOL, David, CZDEFENCE, *Česká republika a povinná vojenská služba*, 2021. [online] [vid. 2021-04-25]. Dostupné z: <https://www.czdefence.cz/clanek/ceska-republika-a-povinna-vojenska-sluzba>

Československo-sovětská spojenecká smlouva z roku 1935 [online] [vid. 2021-03-07]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/moscow/cz/aktuality/cesi_ve_2_svetove_valce/ceskoslovensko_sovetska_spojenecka.html

Koncepce výstavby Armády České republiky 2030. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha, 2019. ISBN 978-80-7278-789-0.

Čísla, počty, souhrny | Ministerstvo obrany [online] [vid. 2021-07-27]. Dostupné z: <https://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/cisla/cisla--pocety--souhrny-95091/>

Historie základní vojenské služby v českých zemích | Ministerstvo obrany [online] [vid. 2021-08-05]. Dostupné z: <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895>

Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon republiky Československé

Zákon č. 92/1949 Sb., branný zákon

Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

Zákon č. 585/2004, Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 300/2013 Sb., o vojenské policii a o změně některých zákonů (zákon o Vojenské policii)

Zákon č. 45/2016, o službě vojáků v záloze

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Vyhláška ministerstva obrany č. 357/2016, Sb., o zdravotní způsobilosti k výkonu vojenské činné služby

Použitá judikatura

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 7 Tz 3/98 ze dne 8.4.1998

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 11 To 407/96 ze dne 21.10.1996

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 2 Tzn 12/95 ze dne 21.2.1996

Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky sp. zn. 5 Tz 91/86 ze dne 4.12.1986.

Abstrakt

Branná povinnost v právním řádu České republiky

Hlavním cílem této práce je poskytnout ucelený pohled na právní úpravu branné povinnosti v českém právním řádu. Za tímto účelem práce zpočátku obsahuje vymezení samotného pojmu branné povinnosti, jakož i rozdílu mezi armádou branceckou a armádou profesionální, jelikož oba tyto systémy jsou, či byly v tuzemských ozbrojených silách aplikovány.

K pochopení, proč byla v popisovaných historických obdobích užitá právě ta konkrétní forma branné povinnosti, je v práci i kapitola obsahující základní vývojový rámec orientace zahraniční politiky a obranné strategie od vzniku samostatné Československé republiky až po současnost s důrazem jejich dopadů na konkrétní podobu branné povinnosti.

Následně je zařazena obsáhlá třetí kapitola, jejíž každá podkapitola se zabývá konkrétním historickým vývojem způsobů zajišťování obrany území českých zemí od ranného systému tzv. družin v 10. století až po 21. století a plně profesionalizovanou armádu.

Stěžejní částí práce jsou pak kapitoly čtyři až sedm, jež popisují jednotlivé aspekty aktuální právní úpravy branné povinnosti v českém právním řádu, ať už se jedná o samotnou organizaci ozbrojených sil České republiky, služební poměr vojáka z povolání a povinnosti z něho vyplývající včetně omezení některých občanských práv vojáků, dále právní úpravu aktivní zálohy, jakožto svébytné složky ozbrojených sil České republiky, vojáků v záloze či výsluhové náležitosti vojáků. V neposlední řadě jsou kapitoly této části věnovány i správněprávní a trestněprávní odpovědnosti vojáků, tedy přestupkům a trestným činům na úseku branné povinnosti.

Celkové shrnutí aktuální právní úpravy branné povinnosti s přihlédnutím k jejímu dějinnému vývoji je následně provedeno v závěru a zahrnuje i subjektivní hodnocení autora.

Klíčová slova: branná povinnost, profesionální armáda, dobrovolná služba, právní řád České republiky

Abstract

Conscription in the legal system of the Czech Republic

The main goal of this thesis is to provide a comprehensive take on a conscription legislation in the Czech legal system. With this in mind the beginning of the thesis includes a definition of conscription as well as the differences between conscripted army and a professional army since both these systems currently are or have been present in Czech armed forces.

To better understand the different types of conscription used throughout the history, the thesis also contains a chapter encompassing a basic development of Czech (Czechoslovak) foreign policy and defence strategy since the birth of an independent Czechoslovakia up to this day, focusing its impact on the concrete type of conscription used in the particular period.

Then, a comprehensive third chapter about a historical development of different types of providing defence to the area of the contemporary Czech Republic is included. Each subchapter is dedicated to a certain historical period since the early system of princely retinues during the 10th century up till the 21st century and a fully professional army.

The main part of the thesis consists of chapters four to seven which describes individual aspects of current conscription legislation such as organization of Czech armed forces, civil service of a professional soldier and obligations arising therefrom including limitation of some of the soldier's civil rights. Furthermore, it describes legislation of the Active Reserve which is an integral part of the Czech armed forces, soldiers in reserve or retirement benefits. Last but not least are chapters about administrative and criminal liability of the soldiers, thus offenses and crimes against conscription.

A complete overview of current legislation, regarding its historical connotations is listed in the conclusion of the thesis. It also contains author's subjective evaluation and his opinion.

Klíčová slova: conscription, professional army, voluntary service, Czech legal system